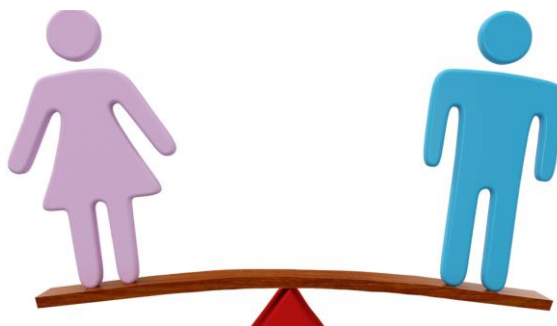

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία»

Διπλωματική εργασία:
Η οικονομική και κοινωνική
(αν)ισότητα των δύο φύλων
στην Ευρώπη
της οικονομικής κρίσης
Μητσάκου Ελένη

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2017

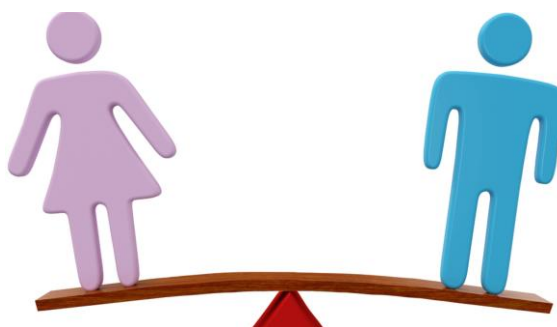

University of the Peloponnese

Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in:
“Global Political Economy”

**The economic and social
gender (in)equality
in Europe
during economical crisis**
Mitsakou Eleni

Corinth, September 2017

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΡΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

1] ΛΑΛΛΑΓΙΑΝΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Καθηγήτρια-Γνωστικό Αντικείμενο: «Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία και Πολιτισμός» (Μέλος ΜΕΠ)

2] ΣΚΛΙΑΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ

Καθηγητής-Γνωστικό Αντικείμενο: «Διεθνής Πολιτική Οικονομία» (Μέλος ΜΕΠ)

3] ΒΑΘΑΚΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ- (Συνεργαζόμενο Διδακτικό Προσωπικό)

Η οικονομική και κοινωνική (αν)ισότητα των δύο φύλων στην Ευρώπη της οικονομικής κρίσης

Περίληψη

Τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της ύφεσης που προκάλεσε η οικονομική κρίση στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επηρέασαν την οικονομική κατάσταση των πολιτών και μαζί και τις σχέσεις ισότητας οι οποίες τους διέπουν. Σε αυτή την εργασία εξετάζεται κατά πόσο μεταβλήθηκαν οι σχέσεις ισότητας των δύο φύλων σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο βάσει των επικρατέστερων οικονομικών και κοινωνικών δεικτών που αναδείχτηκαν από οικονομικές θεωρίες. Για το λόγο αυτό συγκρίνονται η πενταετία πριν την κρίση (2003-2007) με την πενταετία της κρίσης (2008-2012). Η κρίση επηρέασε διαφορετικούς τομείς σε κάθε χώρα. Οι τομείς που αναλύονται σε αυτή την εργασία είναι το εισόδημα, το επίπεδο φτώχειας, η εκπαίδευση, και η υγεία.

Λέξεις κλειδιά

Οικονομική κρίση, Οικονομική (αν)ισότητα, (Αν)ισότητα των φύλων, Ευρωπαϊκές χώρες, Εισόδημα, Φτώχεια, Εκπαίδευση, Υγεία

The economic and social gender (in)equality in Europe during economical crisis

Abstract

The austerity measures, implemented to tackle the recession caused by the economic crisis in the countries of European Union, have affected the economic situation of the citizens the equality among the people. This paper examines how gender equality has changed in economic and social terms on the basis of the most prevalent economic and social indicators emerging from economic theories. Thus, the five years before the crisis (2003-2007) are compared to the five years during the crisis (2008-2012). The crisis affected different sectors in each country. The areas analyzed in this work are income, poverty, education, and health.

Keywords

Financial economic crisis, economic (in)equality, gender (in)equality, European countries, Income, Poverty, Education, Health

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Λέξεις κλειδιά	3
Abstract	4
Key words	4
Κατάλογος Πινάκων	6
Κεφάλαιο 1	7
Εισαγωγή.....	7
Οικονομική θεωρία για την οικονομική ανισότητα	10
Η έννοια των οικονομικών ανισοτήτων	10
Κατανάλωση.....	11
Εισόδημα	12
Περιουσία	13
Απόλυτη και Σχετική Φτώχεια	14
Χρόνος.....	15
Δημογραφική Μονάδα.....	15
Δείκτες που μετρούν την ανισότητα.....	17
Δείκτης S80/S20.....	20
Ο δείκτης GINI.....	20
Κεφάλαιο 2	22
Θεωρία για την ισότητα των φύλων σε σχέση με την οικονομία	22
Ισότητα των Φυλών και Οικονομική Κρίση	23
Ο δείκτης GEI.....	23
Αναπαραγωγική υγεία	24
Ενδυνάμωση	25
Συμμετοχή στην αγορά εργασίας	25
Κεφάλαιο 3	27
Σύγκριση ετών πριν και κατά την κρίση.....	27
Εισόδημα και φτώχεια	27
Συμμετοχή στην αγορά εργασίας	36

Εκπαίδευση.....	39
Υγεία.....	42
Κεφάλαιο 4	45
Συμπεράσματα	45
Παράρτημα.....	50
Δεδομένα	50
Πηγές.....	66

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3.1(1) S80/S20 2005 (Eurostat).....	28
Πίνακας 3.2 (2) S80/S20 2007 (Eurostat).....	29
Πίνακας 3.3 (3) S80/S20 2010 (Eurostat).....	30
Πίνακας 3.4 (4) S80/S20 2012 (Eurostat).....	31
Πίνακας 3.5 (5) Gini coefficient (Eurostat)	32
Πίνακας 3.6 (6) Gender Equality Index(UNDP)	34
Πίνακας 3.7 (7) People at risk of poverty or social exclusion by sex (Eurostat).....	35
Πίνακας 3.8 (8) Gender pay gap (Eurostat)	36
Πίνακας 3.9 (9) Employment by sex (Eurostat)	37
Πίνακας 3.10 (10) Full-time employment by sex (Eurostat)	38
Πίνακας 3.11 (11) Part-time employment by sex (Eurostat)	38
Πίνακας 3.12 (12) Early leavers from education and training by sex (Eurostat)	41
Πίνακας 3.13 (13) Participation rate in tertiary education by sex (Eurostat)	42
Πίνακας 3.14 (14) Life expectancy by sex (Eurostat)	43

Κεφάλαιο 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα ζητήματα της ανισότητας, του πώς δηλαδή κατανέμεται ο πλούτος, η εργασία και γενικότερα οι ρόλοι σε μία κοινωνία, ήταν ζητήματα τα οποία πάντοτε θα έχουν μια εξαιρετικά υποκειμενική, ακατανίκητα πολιτική και συγκρουσιακή διάσταση. Τα ζητήματα της ανισότητας, άλλωστε, επηρεάζουν τους πάντες. Λόγω της φύσης των ζητημάτων αυτών η επιστημονική μελέτη τους είναι δυσκολότερη των άλλων θεμάτων. Οι ορισμοί είναι πολλοί και οι τρόποι μέτρησης των ανισοτήτων πρέπει να λαμβάνουν υπόψη πολλούς παράγοντες. Οι έμφυλες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες φαίνεται λογικό να επηρεαστούν από την σημαντική πρόσφατη οικονομική κρίση και τις πολιτικές λιτότητας τις οποίες επέφερε. Η κρίση, συνεπώς, καθιστά τις ανισότητες πιο επίκαιρες παρά ποτέ.

Η Χρηματοοικονομική Κρίση του 2007 ανέδειξε τις αδυναμίες των οικονομιών πολλών χωρών οδηγώντας σε αυτό που σήμερα αποκαλούμε τη σημαντικότερη Οικονομική Κρίση από την δεκαετία του 1930. Η αντιμετώπιση των δημοσιονομικών ελλειμάτων και χρεών οδήγησε τους πολιτικούς παράγοντες σε πολλές χώρες στην εφαρμογή πολιτικών λιτότητας κυρίως από το 2008 ως το 2012. Οι πολιτικές αυτές οδήγησαν στη σμίκρυνση του κράτους πρόνοιας, στην μείωση μισθών και θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, και σε μείωση κρατικών παροχών σε όλους τους τομείς.

Οι αλλαγές αυτές επηρέασαν όλους τους πολίτες των χωρών αυτών, αλλά κυρίως τις ευάλωτες ομάδες. Οι χώρες που εφάρμοσαν τις πιο αυστηρές και παρατεταμένες πολιτικές λιτότητας είναι αυτές όπου η κρίση είχε τις πιο οδυνηρές επιπτώσεις στις γυναίκες, με πρώτη, αλλά όχι μοναδική, τη μείωση της απασχόλησης και την αύξηση της ανεργίας. Η εξέταση των επιδράσεων της κρίσης μέσω της οπτικής του φύλου οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες βίωσαν εντονότερα τις επιπτώσεις της κρίσης.

Άλλωστε, οι πολιτικές λιτότητας είχαν και έχουν αρνητικό αντίκτυπο σε κρίσιμους τομείς που βοήθησαν ιστορικά τις γυναίκες να βελτιώσουν τη θέση τους στην εργασία, την οικογένεια, την κοινωνική και πολιτική ζωή. Τομείς οι οποίοι στήριξαν τις γυναίκες στο να

επαναδιαπραγματευθούν τους κοινωνικούς ρόλους του φύλου και τις σχέσεις τους με τους άνδρες, το λεγόμενο «κοινωνικό συμβόλαιο φύλου» (Καραμεσίνη & Rubery, 2015: 47-49). Ακόμα, ο δημόσιος τομέας, ως εργοδότης, έδωσε παντού μεγάλες ευκαιρίες σταθερής απασχόλησης και επαγγελματικής εξέλιξης στις γυναίκες, ιδίως σε αυτές με υψηλή μόρφωση, ενώ τους παρείχε σχετικά καλύτερες συνθήκες εργασίας και πολύ πιο ισότιμη μεταχείριση από ό,τι ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας.

Παράλληλα, η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους είχε συμβάλει, με ένα πλέγμα κοινωνικών παροχών σε χρήμα και είδος, στη μερική «από-οικογενειοποίηση» της φροντίδας εξαρτημένων ατόμων, επιτρέποντας έτσι στις γυναίκες, κυρίως αυτές των χαμηλών εισοδηματικών τάξεων, να αναζητήσουν αμειβόμενη εργασία (Πηλαβάκη, 2014:34-35). Τέλος, το θεσμικό πλέγμα προστασίας των δικαιωμάτων των μισθωτών και, κυρίως, των δικαιωμάτων και του εισοδήματος των άτυπων και ευέλικτων εργαζομένων και αυτών που βρίσκονται στη χαμηλότερη μισθολογική κλίμακα ευνοούσε τις γυναίκες περισσότερο από τους άνδρες, λόγω της υπεραντιπροσώπευσής τους σε αυτήν την κατηγορία εργαζομένων.

Οι πολιτικές λιτότητας, παράλληλα, κατά τη διάρκεια της κρίσης, συνδυάστηκαν στις περισσότερες χώρες με πολιτικές περαιτέρω προώθησης της ευελιξίας της αγοράς εργασίας, και σε μερικές, όπως η Ελλάδα, με την αποκαθήςωση βασικών εργασιακών δικαιωμάτων, όπως οι συλλογικές διαπραγματεύσεις. Αυτό προκάλεσε βάσιμες ανησυχίες για μία ριζική μετάλλαξη του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, που θα επηρεάσει τις κατακτήσεις των γυναικών που κερδήθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες (Καραμεσίνη & Rubery, 2015: 301-303).

Η εργασία αυτή έχει ως στόχο να διευκρινίσει τη σχέση της οικονομίας με τις έμφυλες ανισότητες και να ερευνήσει ανά τομείς την επιρροή της κρίσης. Αρχικά, λοιπόν, ερευνά την βιβλιογραφία σχετικά με την θεωρία για το θέμα και ύστερα επιχειρεί να συγκρίνει δεδομένα πριν και κατά την κρίση. Πιο συγκεκριμένα, στην εργασία αυτή, στο κεφάλαιο 1 αναλύεται η θεωρία για τις οικονομικές ανισότητες (Κεφάλαιο 1). Συγκεκριμένα, ορίζονται οι οικονομικές ανισότητες και διευκρινίζεται η σχέση με την έννοια της φτώχειας, σχετικής και απόλυτης. Ακόμα, διερευνώνται οι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν περισσότερο τις ανισότητες αυτές. Αυτές είναι ο χρόνος και η δημογραφική μονάδα. Στη συνέχεια, εξετάζεται ο τρόπος μέτρησης των οικονομικών ανισοτήτων και οι πολλαπλοί παράγοντες οι οποίοι θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Παράλληλα, αναφέρονται και οι δείκτες οι οποίοι χρησιμοποιούνται για την μέτρηση. Το κεφάλαιο καταλήγει

στην ανάλυση των δεικτών S80/S20 και του δείκτη GINI οι οποίοι χρησιμοποιούνται πλέον συχνότερα από τις στατιστικές υπηρεσίες.

Η θεωρία για την συσχέτιση των έμφυλων ανισοτήτων με την οικονομία είναι το θέμα του επόμενου κεφαλαίου (Κεφάλαιο 2). Σε αυτό το κεφάλαιο, αρχικά, γίνεται αναφορά στην οικονομική θεωρία η οποία ασχολήθηκε με τις ανισότητες των δύο φύλων. Ύστερα, παρουσιάζεται ο δείκτης GEI (Gender Equality Index) και αναλύονται οι παράμετροι οι οποίοι το συνθέτουν.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η διερεύνηση των συνεπειών της Οικονομικής κρίσης στο κάθε φύλο ξεχωριστά. Στο κεφάλαιο 3 αρχικά παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του δείκτη ισότητας των φύλων GEI του UNDP, του δείκτη S80/S20 και του δείκτη GINI στα πλαίσια μίας προσπάθειας να γίνει σύγκριση των δεδομένων της πενταετίας (2003-2007) που προηγήθηκε της κρίσης και της πενταετίας κατά την διάρκεια της κρίσης (2008-2012). Η σύγκριση επιχειρείται για τους τομείς του εισοδήματος και της φτώχειας, της συμμετοχής στην αγορά εργασίας, της εκπαίδευσης και της υγείας. Οι τομείς αυτοί θεωρούνται οι σημαντικότεροι για τους περισσότερους αναλυτές όταν γίνεται μελέτη των ανισοτήτων μεταξύ δύο φύλων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια απόπειρα να συνοψιστούν τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο και να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα. Επίσης αναφέρονται με συνοπτικό τρόπο τα δέκα σημεία που θεωρεί η Ευρωπαϊκή Ένωση ότι θα πρέπει να εξεταστούν με άλλο πρίσμα πάνω στις επιπτώσεις της κρίσης σε σχέση με τα δύο φύλα και τις έμφυλες ανισότητες.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ

Η έννοια των οικονομικών ανισοτήτων

Οι οικονομικές ανισότητες άρχισαν να απασχολούν την βιβλιογραφία από την δεκαετία του 1980. Η αιτία είναι απλή. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησαν πολλοί επιστήμονες μεταξύ των οποίων ο Kuznets, ο Myles και ο πιο σύγχρονος Piketty σχετικά με τις οικονομικές ανισότητες, τα εισοδήματα από τη δεκαετία 1950 ως τη δεκαετία του 1970 ήταν σταθερά. Ύστερα, ωστόσο, οι εισοδηματικές ανισότητες διευρύνθηκαν και αυτό ώθησε πολλούς στην αναζήτηση ερμηνείας του φαινομένου..

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος κατέστρεψε περιουσίες και επομένως όλοι άρχισαν από μηδενική βάση, φτωχοί και πλούσιοι. Παράλληλα, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ο λόγος απόδοσης κεφαλαίου προς το ρυθμό ανάπτυξης άρχισε να αυξάνεται, εφαρμόστηκε η πολιτική της Κοινωνικής Συναίνεσης. Το καπιταλιστικό σύστημα έπρεπε, δηλαδή, να αναπτύσσεται τηρώντας όμως τις ισορροπίες, δηλαδή μια αξιοπρεπή αμοιβή της εργασίας σε συνδυασμό με την αύξηση των κοινωνικών παροχών, όπως συνταξιοδοτικά δικαιώματα και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Όλο αυτό βελτίωσε την θέση των εργαζομένων και άρα και την αποταμίευση τους. Τέλος, είχαμε και μια συνεχή αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης. Άρα, σύμφωνα και με την θεωρία ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας αυξανόταν περισσότερο από την απόδοση κεφαλαίου (Piketty, 2014: 44-47).

Τη δεκαετία 1970 οι συνθήκες αυτές αρχίζουν να αλλάζουν. Οι δύο πετρελαϊκές κρίσεις και η αλλαγή του οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης σηματοδοτούν την αρχή της αύξησης των ανισοτήτων. Καθώς το μοντέλο ανάπτυξης φτάνει στα όρια του, λόγω της κρίσης του στασιμοπληθωρισμού, το σύστημα των σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods καταρρέει. Η αναφορά δηλαδή του δολαρίου σε χρυσό καταρρέει γιατί η Αμερική δεν μπορεί να αποπληρώσει σε χρυσό τα χρέη τα οποία είχε συσσωρεύσει από το εξωτερικό. Την δεκαετία 1970-1980, ξεκινάει δηλαδή η εποχή όπου για να κρατηθεί το ποσοστό απόδοσης του κεφαλαίου σε υψηλό επίπεδο, εφαρμόστηκαν οι Ελεύθερες Πολιτικές επί Θάτσερ και στις ΗΠΑ. Οι πολιτικές αυτές οδήγησαν σε συρρίκνωση του ποσοστού εργασίας του ΑΕΠ, διότι έγιναν μειώσεις μισθών, απορρυθμίσεις της αγοράς εργασίας και μειώσεις των κοινωνικών δαπανών. Παράλληλα, οι ρυθμοί ανάπτυξης

μειώνονταν. Όταν μειώνονται οι ρυθμοί ανάπτυξης, η περιουσία έχει μεγαλύτερο βάρος. Έτσι, τον 21ο αιώνα αυξήθηκαν πάλι οι ανισότητες (Piketty, 2014: 128-130).

Ποιος είναι όμως ο ορισμός για τις οικονομικές ανισότητες; Προκύπτει, λοιπόν, ένα θεμελιακό ερώτημα: ισότητα ως προς τι; Το ερώτημα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς κάθε πιθανή απάντηση εστιάζει σε ένα διαφορετικό πεδίο αξιολόγησης της ανισότητας και χρησιμοποιεί διαφορετικές μεταβλητές. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Sen, κάθε απάντηση στο κομβικό αυτό ερώτημα όχι μόνο αποδέχεται και υποστηρίζει την ισότητα στο συγκεκριμένο πεδίο που έχει επιλεγεί αλλά ενδεχομένως να αποδέχεται ως αναγκαίες τις ανισότητες σε άλλα πεδία (Παπαθεοδώρου, 2004: 168). Έτσι, λοιπόν, αναπτύχθηκαν στην πολιτική φιλοσοφία διάφορες σχολές όπου απαντούν με διαφορετικό τρόπο στο ερώτημα «ισότητα ως προς τι».

Υπάρχει πληθώρα ορισμών για την έννοια της οικονομικής ανισότητας, εξαιτίας των πολλών εννοιολογικών και μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος και συνάμα αποδεκτός ορισμός είναι αυτός που έδωσε ο Jenkins σύμφωνα με τον οποίο «οικονομικές ανισότητες είναι οι διαφορές που υπάρχουν στην πρόσβαση και στον έλεγχο των οικονομικών πόρων» (Παπαθεοδώρου, 2004:171). Με βάση τον ορισμό αυτό προκύπτουν τρεις παράμετροι βάσει των οποίων διαπιστώνεται η ύπαρξη ή όχι οικονομικών ανισοτήτων: η κατανάλωση, το εισόδημα και η περιουσία.

Κατανάλωση

Αν ο ερευνητής αναζητά τις διαφορές στο επίπεδο διαβίωσης των ατόμων τότε η κατανάλωση είναι μία ικανοποιητική παράμετρος. Σύμφωνα με τον Atkinson η κατανάλωση αντιπροσωπεύει τα αγορασμένα αγαθά τα οποία ένα άτομο απολαμβάνει. Ταυτόχρονα εξομαλύνει τυχόν εποχικές μεταβολές στο εισόδημα αφού το άτομο μπορεί να καταναλώνει χρησιμοποιώντας τις αποταμιεύσεις του. Ωστόσο, υπάρχει ένα πρόβλημα σε αυτή την προσέγγιση. Δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τα ίδια καταναλωτικά πρότυπα, ούτε την ίδια ροπή προς κατανάλωση ή αποταμίευση. Συνεπώς ένας πλούσιος μπορεί να καταναλώνει λιγότερο από έναν λιγότερο πλούσιο επειδή προτιμά να αποταμιεύει. Σε μια τέτοια περίπτωση η κατανάλωση δεν μπορεί να μας δώσει αξιόπιστα συμπεράσματα για την ύπαρξη οικονομικών ανισοτήτων. (Atkinson A. B., 2015:35-36)

Εισόδημα

Το παραπάνω εμπόδιο ξεπερνιέται αν εστιάσει κανείς στη δεύτερη παράμετρο, το εισόδημα. Ως εισόδημα νοείται το αλγεβρικό άθροισμα της πραγματικής αξίας της κατανάλωσης και της μεταβολής της αξίας των περιουσιακών στοιχείων ανάμεσα στην αρχή και το τέλος μιας χρονικής περιόδου. Σύμφωνα με τον Ringen δύο άτομα παραμένουν ισοδύναμα όσον αφορά την ευημερία τους αν έχουν το ίδιο εισόδημα ανεξάρτητα αν καταναλώνουν λιγότερο ή περισσότερο από αυτό το εισόδημα. Και αυτό γιατί σημασία έχει η κατανάλωση που κάποιος έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει (δυννητική κατανάλωση) και όχι η κατανάλωση που τελικά πραγματοποίησε (Παπαθεοδώρου, 2004:172).

Ο Piketty, που θεωρείται ένας από τους σπουδαιότερους σύγχρονους ερευνητές σε θέματα ανισοτήτων, ορίζει την ανισότητα των εισοδημάτων ως το άθροισμα δύο συνιστωσών: της ανισότητας των εισοδημάτων της εργασίας αφενός και της ανισότητας των εισοδημάτων του κεφαλαίου αφετέρου, με τα εισοδήματα της εργασίας να έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα αφού αντιπροσωπεύουν περίπου το 70% των εθνικών εισοδημάτων.

Για να έχει κανείς μια τάξη μεγέθους, από τις έρευνες του Piketty προκύπτει ότι το πλουσιότερο 10% απολαμβάνει εισοδήματα που κυμαίνονται μεταξύ 25% και 50% του εθνικού εισοδήματος σε κάθε κοινωνία. Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στις ΗΠΑ, το πλουσιότερο 1% μπορεί να φτάσει να απολαμβάνει το 60% του εθνικού εισοδήματος, αφήνοντας για το φτωχότερο 50% μόλις το 20% του εθνικού εισοδήματος (Piketty, 2014: 366).

Ο Piketty ισχυρίζεται, επίσης, ότι τα εισοδήματα από το κεφάλαιο είναι πολύ πιο άνισα κατανεμημένα από τα εισοδήματα από εργασία και θεωρεί ότι οι συνθετικοί δείκτες μέτρησης των ανισοτήτων που αναμειγνύουν αυτές τις δύο συνιστώσες είναι προβληματικοί καθώς οι οικονομικοί μηχανισμοί που επενεργούν και δικαιολογούν αυτές τις ανισότητες είναι διαφορετικοί.

Ακόμα κι έτσι όμως τα προβλήματα παραμένουν. Για παράδειγμα, αν εστιάσει κανείς μόνο στο εισόδημα -από όποια πηγή κι αν προέρχεται- κινδυνεύουμε να αγνοήσουμε ποιοτικές και ποσοτικές πλευρές της εργασίας, όπως για παράδειγμα τις ώρες και την επικινδυνότητα εργασίας, οι οποίες αποφέρουν το συγκεκριμένο εισόδημα (Παπαθεοδώρου, 2004:178). Γι' αυτό ο Sen θεωρούσε ότι πρέπει να στρέψει το ενδιαφέρον από την εισοδηματική στην οικονομική ανισότητα, εστιάζοντας και σε ποιοτικούς παράγοντες που είναι από τη φύση τους οικονομικοί αλλά δεν αποτυπώνονται στατιστικά, αναγνωρίζοντας ότι στην οικονομική βιβλιογραφία αυτές οι δύο έννοιες συχνά νοούνται ως ταυτόσημες αν και δεν θα έπρεπε (Παπαθεοδώρου, 2004:173).

Παραμένοντας στις εισοδηματικές ανισότητες το επόμενο ερώτημα που ανακύπτει αφορά τη διάκριση των εισοδημάτων: το ακαθάριστο ή το καθαρό εισόδημα¹ είναι πιο κατάλληλο για να μετρήσουμε τις οικονομικές ανισότητες; Από τη μία το καθαρό εισόδημα εκφράζει καλύτερα το νόημα της δυναμικής καταναλωτικής δύναμης, από την άλλη, όμως, δυσχεραίνει πολύ τις συγκρίσεις μεταξύ κρατών επειδή τα κράτη εφαρμόζουν διαφορετικές μεθόδους φορολόγησης και επιβολής ασφαλιστικών εισφορών αναλόγως με το μέγεθος του κοινωνικού κράτους που επιθυμούν να έχουν. Επιπλέον, η κατανάλωση υπηρεσιών και η παροχή επιδομάτων που προσφέρονται μέσω του κοινωνικού κράτους διαφοροποιεί σημαντικά την δυναμική κατανάλωση των ατόμων που προκύπτει με βάση τα εισοδήματά τους. Για τους λόγους αυτούς συχνά χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα τόσο το ακαθάριστο όσο και το διαθέσιμο εισόδημα σε μια προσπάθεια να διαφανούν, εκτός των άλλων, και οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις των κυβερνητικών πολιτικών (Παπαθεοδώρου, 2004:174-176).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν μπορούν να εκτιμηθούν με την ίδια ακρίβεια όλες οι πτυχές του εισοδήματος, ιδίως οι μη χρηματικές. Για παράδειγμα, τα κέρδη από κεφάλαια, τα εισοδήματα σε είδος, η παραγωγή για ιδία κατανάλωση κλπ. συνήθως υποεκτιμώνται σημαντικά. (Townsend, 1979: 31-32). Αυτό σε συνδυασμό με τη δομή και τα χαρακτηριστικά κάθε κοινωνίας μπορεί να οδηγεί σε στρεβλή εικόνα για την πραγματική διανομή του εισοδήματος καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη να υιοθετηθεί ένας περιεκτικότερος ορισμός για το εισόδημα που δεν θα επικεντρώνεται στη στενή έννοια του χρηματικού εισοδήματος (Townsend, 1979: 31-32)

Περιουσία

Η περιουσία είναι καθοριστικής σημασίας παράγοντας όταν μελετά κανείς τις οικονομικές ανισότητες. Η περιουσία παρέχει στον κάτοχό της ασφάλεια, σχετική ανεξαρτησία από βραχυχρόνιες διακυμάνσεις στην αγορά εργασίας, δυνατότητα επιλογής είδους εργασίας και μη χρηματικά οφέλη. Επίσης, η περιουσία μεταφέρεται μέσω της κληρονομιάς από γενιά σε γενιά και συμβάλλει στη διαίωνιση των ανισοτήτων (Davies & Shorrocks, 2000: 606-608).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η περιουσία είναι πολύ άνισα κατανομημένη, πολύ περισσότερο από τα εισοδήματα (Davies & Shorrocks, 2000: 606). Ο Piketty ισχυρίζεται ότι ακόμα και στις πιο εξισωτικές κοινωνίες, όπως οι σκανδιναβικές, το πλουσιότερο 10% των κατοίκων ως προς την κατοχή περιουσίας ελέγχει μεταξύ 50% και 60% της εθνικής περιουσίας. Από την άλλη, το φτωχότερο περιουσιακά 50% του πληθυσμού κατέχει λιγότερο από το 10% της εθνικής

¹ μετά από φόρους και εισφορές για κοινωνική ασφάλιση

περιουσίας και συχνά λιγότερο και από το 5%. Επιπλέον, το πλουσιότερο 1% κατέχει τουλάχιστον το 20% της εθνικής περιουσίας. (Piketty, 2014: 306) Και σε αυτό θα πρέπει να συνυπολογίσουμε ότι συνήθως οι μεγάλες περιουσίες υποεκτιμούνται.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι κάθε μεταβλητή από αυτές που αναφέραμε, μπορεί να ερμηνεύσει μία πλευρά της οικονομικής ανισότητας. Όπως τονίστηκε παραπάνω, η επιλογή εξαρτάται από το στόχο που έχει ο κάθε ερευνητής, αν και δεν πρέπει να παραβλέπουμε τους περιορισμούς που θέτουν τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία.

Απόλυτη και Σχετική Φτώχεια

Μία βασική αιτία των οικονομικών ανισοτήτων είναι η φτώχεια. Στη σχετική βιβλιογραφία υπάρχουν τουλάχιστον δύο έννοιες για την φτώχεια: η απόλυτη και η σχετική φτώχεια.

Απόλυτη φτώχεια ορίζεται η κατάσταση όπου ένας άνθρωπος αδυνατεί να καλύψει βασικές ανάγκες. Σύμφωνα με Ηνωμένα Έθνη, ως τέτοιες ορίζονται η τροφή, το πόσιμο νερό, η στέγη, η πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής, η υγεία, η εκπαίδευση, η πληροφόρηση. Έλλειψη αυτών συνιστά πέρασμα σε κατάσταση απόλυτης φτώχειας. (Πετμεζίδου, 2004:64) Η δυνατότητα κάλυψης αυτών των αναγκών μετριέται με το εισόδημα αλλά και την πρόσβαση σε υπηρεσίες και διαφέρει από χώρα σε χώρα.

Με τον παραπάνω ορισμό η έννοια του φτωχού περιορίζεται σε ένα καθαρό πλαίσιο επιβίωσης χωρίς να εστιάζει σε λοιπές ανάγκες του ατόμου, όπως κοινωνικές ή πολιτιστικές. Για το λόγο αυτό, και ιδίως επειδή με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου το πρόβλημα της απόλυτης φτώχειας φαινόταν να περιορίζεται στις ανεπτυγμένες χώρες, καθιερώθηκε εναλλακτικά και ο ορισμός της σχετικής φτώχειας. Σχετική φτώχεια ορίζεται η κατάσταση όπου ένας άνθρωπος ζει με εισόδημα λιγότερο από ένα ποσοστό, συνήθως μεταξύ 50%-60% του μέσου ή διάμεσου εισοδήματος της κοινωνίας στην οποία αναφέρεται και ανήκει, και το οποίο δεν του επιτρέπει να ενσωματωθεί με ισότιμους όρους σ' αυτήν (Παπαθεοδώρου, 2004:319 & Λαμπρινίδης, και συν., 2010:17-19). Και για τον ορισμό αυτό, πάντως, υπάρχουν ενστάσεις καθώς, αν το μέσο και διάμεσο εισόδημα μιας κοινωνίας διαρκώς αυξάνονται σημαντικά, και με ανεπηρέαστη τη κατανομή εισοδήματος, πάντα θα υπάρχει ένα ίδιο ποσοστό φτωχών παρότι το επίπεδο διαβίωσης τους θα έχει βελτιωθεί αισθητά (Λαμπρινίδης, και συν., 2010:15-18). Με τη χρήση, ωστόσο, διαφορετικών ορισμών γίνεται

αδύνατη η υιοθέτηση μιας διεθνούς γραμμής φτώχειας και καθίσταται απαγορευτική οποιαδήποτε σύγκριση μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών (Πετμεζίδου, 2004:63).

Από τα προηγούμενα έχει γίνει σαφές ότι μιλώντας για οικονομικές ανισότητες και φτώχεια το βασικότερο κριτήριο που χρησιμοποιείται πιο συχνά στη σχετική βιβλιογραφία είναι το εισόδημα. Θα πρέπει ωστόσο να ληφθούν υπόψη και το χρονικό διάστημα αναφοράς για τη μέτρηση του εισοδήματος και η δημογραφική μονάδα, το άτομο ή το νοικοκυριό.

Χρόνος

Μπορεί κανείς να μετρήσει την ευημερία με βάση το συνολικό εισόδημα ολόκληρης της ζωής του ατόμου, «εισόδημα κύκλου ζωής». Με αυτό τον τρόπο λαμβάνεται υπόψη ο δανεισμός στον οποίο καταφεύγουν ορισμένα άτομα για να εξομαλύνουν τις εποχικές διαφοροποιήσεις στο εισόδημα. (Παπαθεοδώρου, 2004:179-181). Η μέτρηση αυτή όμως προϋποθέτει την πρόβλεψη μελλοντικών εισοδημάτων. Από την άλλη, αν πάρουμε ως χρονικό διάστημα αναφοράς κάποιες πολύ σύντομες περιόδους, όπως την εβδομάδα ή το μήνα, υπάρχει ο κίνδυνος να οξυνθούν οι παρατηρούμενες οικονομικές ανισότητες.

Σε κάθε περίπτωση σημασία έχει να ξεκαθαριστεί ποιος είναι ο σκοπός της μελέτης. Αν ο ερευνητής στοχεύει στην μέτρηση της φτώχειας τότε οι σύντομες περίοδοι, όπως μίας εβδομάδας, είναι πιο κατάλληλες αφού τον ενδιαφέρει να δούμε πόσοι ζουν σε συνθήκες φτώχειας ασχέτως αν μετά από κάποιο διάστημα βελτιωθεί η θέση τους. Αν, από την άλλη, ενδιαφέρει τον ερευνητή να μελετήσει τη κατανομή του εισοδήματος στον πληθυσμό τότε οι ετήσιες περίοδοι είναι καταλληλότερες.

Συνεπώς, εξαιτίας των προαναφερθέντων μεθοδολογικών ζητημάτων επιλέγεται συνήθως ο χρονικός ορίζοντας του έτους από τους περισσότερους ερευνητές προκειμένου να μελετηθούν οι οικονομικές ανισότητες και η φτώχεια.

Δημογραφική Μονάδα

Πέρα από τη διάσταση του «χρόνου», ο δεύτερος και, ίσως, κρισιμότερος παράγοντας στη διερεύνηση των οικονομικών ανισοτήτων και τη φτώχειας είναι η δημογραφική μονάδα που χρησιμοποιείται ως βάση ανάλυσης, δηλαδή αν η μέτρηση θα γίνει ανά άτομο ή ανά νοικοκυριό.

Αν επιλεγεί το ατόμου ως βάση ανάλυσης, θα είναι αδύνατο να μετρηθεί η ευημερία ενός παιδιού που δεν έχει εισόδημα αλλά τυγχάνει ενός υψηλού επιπέδου διαβίωσης που οφείλεται, βέβαια, στη φροντίδα των γονιών του. Το νοικοκυριό, λοιπόν, μοιάζει η ενδεδειγμένη επιλογή. Κατά κανόνα, τα μέλη του νοικοκυριού μοιράζονται από κοινού τα εισοδήματα τους καθώς και τις εγκαταστάσεις του σπιτιού διαμονής τους. Αυτό αρκεί για να υποστηριχθεί η ιδέα ότι το νοικοκυριό αποτελεί καλύτερη μονάδα ανάλυσης της ευημερίας (Danziger & Taussing, 1979: 374). Παρόλα αυτά, αν επικεντρωθεί κανείς στο νοικοκυριό βρίσκεται αντιμέτωπος με δύο ερωτήματα που χρειάζονται απάντηση.

Το πρώτο έχει να κάνει με την κατανομή των πόρων μέσα στο ίδιο το νοικοκυριό. Η απάντηση εξαρτάται ανάλογα με τη χώρα, την περιοχή, τα κυρίαρχα πρότυπα διαβίωσης και κατανάλωσης, τη δομή της κοινωνίας κλπ. Το δεύτερο ερώτημα έχει να κάνει με το μέγεθος και τη σύνθεση του νοικοκυριού. Πως μπορεί κανείς να συγκρίνει νοικοκυριά που είναι μεταξύ τους ανόμοια; Αφενός, μπορεί να χρησιμοποιηθεί απλώς το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού, χωρίς έτσι να λαμβάνεται υπόψη το μέγεθος του νοικοκυριού. Αφετέρου μπορεί να υπολογιστεί το κατά κεφαλήν εισόδημα των μελών κάθε νοικοκυριού, όπου δεν λαμβάνεται υπόψη το ζήτημα της άνιση κατανομής πόρων εντός του νοικοκυριού (Παπαθεοδώρου, 2004:183-185).

Οι δύο προσεγγίσεις οδηγούν σε διαφορετικά συμπεράσματα. Με βάση το εισόδημα πλουσιότερα θα είναι τα πολυπληθή νοικοκυριά ενώ με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα πλουσιότερα θα είναι τα ολιγομελή νοικοκυριά. Καμία από τις δύο προσεγγίσεις όμως, δεν δίνει σαφή συμπεράσματα για την ανισότητα (Παπαθεοδώρου, 2004:186-187).

Η ανάγκη να ξεπεραστούν όλα τα παραπάνω προβλήματα οδήγησε στην κατασκευή κλιμάκων ισοδυναμίας. Με τις κλίμακες ισοδυναμίας σταθμίζεται διαφορετικά κάθε μέλος του νοικοκυριού ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του. Έτσι, το συνολικό εισόδημα διαιρείται με τους ισοδύναμους ενήλικους κάθε νοικοκυριού. (Παπαθεοδώρου, 2004:188-190). Έχουν επικρατήσει οι λεγόμενες κλίμακες ισοδυναμίας OECD. Η παλιά κλίμακα OECD (που ονομαζόταν και Oxford scale) στάθμιζε το πρώτο ενήλικο μέλος του νοικοκυριού με 1, κάθε επόμενο ενήλικα με 0,7 και κάθε παιδί με 0,5. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 η Eurostat υιοθέτησε την επονομαζόμενη τροποποιημένη κλίμακα OECD η οποία σταθμίζει τον πρώτο ενήλικα του νοικοκυριού με 1, κάθε επόμενο ενήλικα με 0,5 και κάθε παιδί με 0,3. Τελευταία έχει αναπτυχθεί και μια νέα κλίμακα OECD που προκύπτει απλώς από την τετραγωνική ρίζα του μεγέθους του νοικοκυριού χωρίς διακρίσεις μεταξύ ενήλικων και ανήλικων (Παπαθεοδώρου & Πετμεζίδου, 2004:325-326).

Συνοψίζοντας, παρατηρεί κανείς ότι στη σχετική βιβλιογραφία η οικονομική ανισότητα και η φτώχεια έχουν εννοιολογικά ταυτιστεί σε μεγάλο βαθμό με την εισοδηματική παράμετρο. Αυτό οφείλεται στις αξιακές κρίσεις της πλειοψηφίας των μελετητών σχετικά με τις έννοιες των ανισοτήτων και της φτώχειας. Συμβάλλουν, βέβαια, σε αυτήν την κατεύθυνση και οι περιορισμοί των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων που καθιστούν την επεξεργασία των εισοδημάτων ευκολότερη σε σχέση με την επεξεργασία άλλων οικονομικών μεταβλητών. Το χρονικό διάστημα αναφοράς συνηθίζεται να είναι το έτος ενώ σε ό,τι αφορά τη δημογραφική μονάδα αναφοράς δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στο νοικοκυριό χωρίς ωστόσο να λείπουν και οι αναλύσεις με βάση το άτομο. Ο Atkinson και Bourguignon θεωρούν ότι για συγκρίσεις μεταξύ χωρών είναι προτιμότερη με βάση τα εισοδήματα (μετά φόρων και μεταβιβάσεων) των νοικοκυριών. Και αυτό, πάντως, είναι ένα ζήτημα που αντικατοπτρίζει τις αξιακές κρίσεις των μελετητών σε σχέση με τις ανισότητες.

Σύμφωνα με τους Atkinson και Bourguignon (2000), αν θέλει κανείς να εστιάσει στην αγορά εργασίας καταλληλότερο είναι το ατομικό εισόδημα ενώ αν εστιάζει στην ανισότητα του επιπέδου διαβίωσης καταλληλότερο είναι το εισόδημα του νοικοκυριού. (Atkinson & Bourguignon, 2000: 35-36)

Δείκτες που μετρούν την ανισότητα

Η έννοια της ανισότητας είναι πολυδιάστατη. Για το λόγο αυτό έχει λάβει διαχρονικά πολλές διαφορετικές ερμηνείες οι οποίες κατά κανόνα ενσωματώνουν τις ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές και ηθικές αξίες που επικρατούν τη στιγμή που οι ερμηνείες αυτές διατυπώνονται. Έτσι, κάθε προσπάθεια εκτίμησης της ανισότητας εμπεριέχει πολλές ενδογενείς αδυναμίες και αποτελεί αντικείμενο αμφισβητήσεων. Μία τεχνική ερμηνεία, χρήσιμη για την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου αυτού, είναι η *«θεώρηση της ανισότητας ως κάθε απομάκρυνση από την ιδεατή κατάσταση της “ισότητας”, όπου το κάθε μέλος ενός πληθυσμού λαμβάνει ίσα μερίδια από αυτό που πρόκειται να κατανεμηθεί (εισόδημα, πλούτος, κ.λπ.)»*. Με την έννοια αυτή, έχουν αναπτυχθεί στη σχετική βιβλιογραφία διάφορες τεχνικές εκτίμησης του επιπέδου ανισότητας μιας κοινωνικής ομάδας. (Μητράκος, 2005: 267-268)

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί δύο γενικές προσεγγίσεις μέτρησης του επιπέδου ανισότητας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας², οι θετικοί (positive) δείκτες και οι κανονιστικοί (normative) δείκτες.

Η πρώτη προσέγγιση προσπαθεί να περιγράψει και να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά και τη διασπορά μιας κατανομής σε έναν απλό στατιστικό δείκτη ανισότητας. Με βάση τον ορισμό του Cowell (1995), «*δείκτης ανισότητας είναι ένα μέτρο συνοπτικής απεικόνισης των διαφορών που παρατηρούνται στα εισοδήματα των μελών ενός πληθυσμού*». (Μητράκος, 2005: 268) Οι δείκτες αυτοί δε δίνουν πάντα την ίδια ιεράρχηση στις διάφορες κατανομές εισοδήματος από πλευράς ανισότητας. Παρόλα αυτά, τέτοιοι δείκτες χρησιμοποιούνται συχνά για τη σύγκριση διαφόρων κατανομών, συνήθως του εισοδήματος, για την απόλυτη μέτρηση του βαθμού της ανισότητας ή για τη διατύπωση γενικότερων συμπερασμάτων σχετικά με το επίπεδο της ανισότητας ενός πληθυσμού. Οι παραπάνω δείκτες χαρακτηρίζονται ως θετικοί αφού δεν ενσωματώνουν άμεσα το στοιχείο των κοινωνικών προτιμήσεων και της κοινωνικής ευημερίας.

Έντονη κριτική δέχτηκαν οι θετικοί δείκτες από μελετητές όπως ο Dalton (δεκαετία 1920), ο Atkinson (δεκαετία 1970), ο Bentzel (δεκαετία 1970), και άλλους. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη των κανονιστικών δεικτών ανισότητας. (Μητράκος, 2005: 268-269). Αυτοί οι δείκτες, σε αντίθεση με τους πρώτους, ενσωματώνουν τις κοινωνικές προτιμήσεις και στηρίζονται άμεσα σε δεοντολογικές αξιολογικές κρίσεις, όπως αυτές αντανακλώνται στη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας. Ανάλογα με τη μορφή και τις ιδιότητες της επιλεγόμενης συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας, οι κανονιστικοί δείκτες παίρνουν διαφορετικές μορφές και εκφράσεις.

Η συνήθης προσέγγιση για την επιλογή ενός συγκεκριμένου δείκτη, για τη σύγκριση των επιπέδων ανισότητας διαφορετικών κατανομών, είναι, λοιπόν, αξιωματική. Με άλλα λόγια, οι ερευνητές θεωρούν αποδεκτό ένα δείκτη ανισότητας αν αυτός ικανοποιεί ορισμένα αξιώματα. Τέσσερις ιδιότητες ξεχωρίζουν και θεωρούνται ως εντελώς απαραίτητες για να θεωρηθεί ένας δείκτης αποδεκτός. Οι ιδιότητες αυτές είναι:

- α) Ανεξαρτησία ως προς τα προσωπικά χαρακτηριστικά ή συμμετρία (symmetry). Το αξίωμα αυτό συνεπάγεται ότι ο δείκτης ανισότητας μένει ανεπηρέαστος από αντιμεταθέσεις εισοδημάτων μεταξύ των μελών του πληθυσμού.

² βλ. μεταξύ άλλων Sen (δεκαετίες:1970-1990), Chanmpernowne (δεκαετία: 1970), Kakwani, Kanbur, Foster (δεκαετία: 1980), Jenkins, Lambert και Cowell (δεκαετία 1990)

- β) Ανεξαρτησία ως προς το μέγεθος του πληθυσμού (population-size independence). Ο δείκτης πρέπει να παραμένει αμετάβλητος, αν ο αριθμός των ατόμων σε κάθε επίπεδο εισοδήματος μεταβάλλεται κατά την ίδια αναλογία. Με άλλα λόγια ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων ολόιδιων κατανομών, πρέπει να δίνει την ίδια τιμή στο δείκτη ανισότητας, όπως και στις δύο κατανομές ξεχωριστά.
- γ) Ανεξαρτησία ως προς τον μέσο ή τις μονάδες μέτρησης (mean or scale independence). Αν τα εισοδήματα όλων των μελών ενός πληθυσμού μεταβληθούν κατά την ίδια αναλογία, η τιμή του δείκτη ανισότητας δεν θα πρέπει να αλλάξει. Η ιδιότητα αυτή καθιστά δυνατή τη σύγκριση της ανισότητας μεταξύ διαφορετικών χωρών, και επιπλέον, διευκολύνει τις διαχρονικές συγκρίσεις των κατανομών, αφού δεν είναι αναγκαίο να μετατραπούν τα εισοδήματα σε σταθερές τιμές αναζητώντας τον κατάλληλο αποπληθωριστή. Ωστόσο, η ιδιότητα αυτή είναι περιοριστική και προϋποθέτει ότι η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, που βρίσκεται πίσω από το δείκτη ανισότητας, είναι ομογενής πρώτου βαθμού ως προς το διάνυσμα των εισοδημάτων.
- δ) Συνθήκη των Pigou-Dalton ή αρχή των μεταβιβάσεων (principle of transfers). Σύμφωνα με τη συνθήκη αυτή, κάθε προοδευτική μεταβίβαση εισοδήματος μεταξύ δύο μελών του πληθυσμού, που δεν μεταβάλλει τη σχετική τους θέση πρέπει να οδηγεί σε μείωση της τιμής του δείκτη ανισότητας. Πιο απλά, μία μεταβίβαση εισοδήματος, από ένα φτωχό άτομο σε ένα πλούσιο, θα πρέπει να αυξάνει το δείκτη ανισότητας, και αντίστροφα.

Κάθε προσπάθεια επιλογής ενός συγκεκριμένου δείκτη ανισότητας ενσωματώνει άμεσα ή έμμεσα υποκειμενικές αξιολογικές κρίσεις. Δεν μπορεί να υπάρχει γενική συμφωνία ως προς την επιλογή του πλέον κατάλληλου δείκτη για τη μέτρηση και ανάλυση του μεγέθους της ανισότητας μιας κατανομής, ωστόσο, οι σημαντικότεροι δείκτες είναι οι ακόλουθοι:

- ο συντελεστής GINI,
- η διακύμανση των λογαρίθμων,
- ο δείκτης του Theil,
- η μέση λογαριθμική απόκλιση (γνωστή και ως δεύτερος δείκτης του Theil), και
- ο δείκτης του Atkinson (Μητράκος, 2005: 269-270).

Στην Ελλάδα η ανισότητα εκφράζεται, κυρίως, με το δείκτη κατανομής εισοδήματος σε πεμπτημόρια (S80/S20) και το δείκτη άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής GINI). Ο τελευταίος χρησιμοποιείται συμπληρωματικά, καθώς σε αντίθεση με το δείκτη κατανομής

εισοδήματος (S80/S20) σε πεμπτημόρια εισοδήματος, δεν επηρεάζεται από τις ακραίες τιμές της κατανομής του εισοδήματος. (ΕΛΣΤΑΤ, 2016: 1-3) Γι' αυτό το λόγο επιλέχθηκαν να χρησιμοποιηθούν στην παρούσα μελέτη αυτοί οι δύο δείκτες.

Δείκτης S80/S20

Ο δείκτης κατανομής εισοδήματος (S80/S20) σε πεμπτημόρια εισοδήματος αναφέρεται στο μερίδιο του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος του «πλουσιότερου» 20% του πληθυσμού προς το ανάλογο εισόδημα του «φτωχότερου» 20% του πληθυσμού και επηρεάζεται από τις ακραίες τιμές της κατανομής του εισοδήματος, δηλαδή στο πλουσιότερο και στο φτωχότερο τμήμα του πληθυσμού. (ΕΛΣΤΑΤ, 2016: 2-3)

Ο δείκτης GINI

Η Οικονομική Κρίση η οποία ξεκίνησε το 2007 με την χρηματοπιστωτική κρίση, έφερε μεγάλες αλλαγές. Η χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε και επιδείνωσε τα δημοσιονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν πολλές χώρες και ιδίως οι χώρες της Νότιας Ευρώπης. Η οικονομία των χωρών αυτών μπήκε σε ύφεση και επιβλήθηκαν μέτρα λιτότητας για την αντιμετώπιση της. Τα μέτρα είχαν σημαντικές επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο πολλών ανθρώπων. Παρακάτω, θα δούμε τι δείχνει ο δείκτης GINI για τις Ευρωπαϊκές χώρες πριν και κατά την κρίση.

Ο συντελεστής GINI ορίζεται ως ο λόγος των αθροιστικών μεριδίων του πληθυσμού, κατανεμημένου ανάλογα με το ύψος του εισοδήματος, προς το αθροιστικό μερίδιο του συνολικού εισοδήματος όλου του πληθυσμού. Η τιμή του κυμαίνεται από 0 (ή 0%), που αντιστοιχεί σε πλήρη εισοδηματική ισότητα έως 1 (ή 100%) που αντιστοιχεί σε πλήρη εισοδηματική ανισότητα, και ερμηνεύεται ως η στατιστικά αναμενόμενη διαφορά του αποτελέσματος της σύγκρισης δύο τυχαίων εισοδημάτων, ως ποσοστό του μέσου όρου. Αν όλο το εθνικό εισόδημα ήταν συγκεντρωμένο σε ένα άτομο, ο συντελεστής θα ήταν 1. Αν ο συντελεστής GINI ήταν π.χ. 30%, το εισόδημα 2 τυχαίων ατόμων θα διέφερε κατά 30% του μέσου όρου. (ΕΛΣΤΑΤ, 2016:2-3)

Ίδια ανάλυση μπορεί να εφαρμοστεί και για την κατανομή του πλούτου, αλλά επειδή ο πλούτος είναι πιο δύσκολα μετρήσιμος από ότι το εισόδημα, ο συντελεστής GINI συνήθως αναφέρεται στο εισόδημα και χαρακτηρίζεται είτε ο «συντελεστής» ή «δείκτης GINI», χωρίς να προσδιορίζεται ότι αναφέρεται στο εισόδημα. Ο συντελεστής GINI για τον πλούτο πάντως τείνει να παίρνει πολύ υψηλότερες τιμές από ότι ο συντελεστής για το εισόδημα.

Ακόμα, είναι σημαντικό να επισημανθεί συνοπτικά ότι ο δείκτης GINI:

- δεν λαμβάνει υπόψη τις κατανομές του εισοδήματος σε μία χώρα, (Bellu & Liberati, 2006:20)
- έχει πτωτική τάση για τους μικρούς πληθυσμούς (Deltas, 2003:228-229)
- δίνει διαφορετικά αποτελέσματα όταν εφαρμόζεται σε άτομα αντί για νοικοκυριά (De Maio, 2007:849-851).
- Ορισμένες χώρες, επίσης, διανέμουν οφέλη όπως επιδοτούμενη στέγαση, ιατρική περίθαλψη, εκπαίδευση ή άλλες παρόμοιες υπηρεσίες που είναι δύσκολο να εκτιμηθούν αντικειμενικά, καθώς εξαρτώνται από την ποιότητα και την έκταση του οφέλους. Στις ανεπίσημες οικονομίες και αυτές που βασίζονται στη διαβίωση, οι άνθρωποι μπορούν να έχουν σημαντικά εισοδήματα σε άλλες μορφές εκτός από τα χρήματα. (De Maio, 2007:849-851 & Kovacevic, 2010:15-16).

Κεφάλαιο 2

ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας στην δεκαετία του 1960 ώθησε την οικονομία να ασχοληθεί με τα οικονομικά της εργασίας και γενικότερα με το άτομο και την μικροοικονομική. (Αβδέλα, και συν., 2010: 227) Αυτό στην συνέχεια έδωσε την αφορμή να μπει η οπτική του φύλου στην οικονομική ανάλυση.

Τις δεκαετίες 1970 και 1980, στόχος ήταν η ποσοτική αποτίμηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση και η διερεύνηση των διακρίσεων οι οποίες προέκυψαν στην αγορά εργασίας (Αβδέλα, et al., 2010: 228-231). Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση και η άνθηση του δεύτερου κύματος του φεμινιστικού κινήματος το οποίο έθετε ως ζήτημα των διαφορών που σχετίζονταν με το φύλο στις κοινωνικές τάξεις, έθεσαν τις βάσεις για τις πρώτες έρευνες σχετικά με το φύλο και την οικονομία. Οι έρευνες αυτές τόνισαν την σημασία του φύλου για στην λήψη αποφάσεων αμφισβητώντας την οικουμενικότητα του homo economicus, του ορθολογικά σκεπτόμενου οικονομικού ατόμου που δεν είχε φύλο.

Τις δεκαετίες 1980 και 1990 η οπτική του φύλου γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Μεγάλη διεθνείς οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO), τα Ηνωμένα Έθνη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδότησαν μελέτες οι οποίες αφορούσαν όλες τις πτυχές της συμμετοχής των γυναικών στην οικονομία³. Σημαντικό σταθμό αποτέλεσαν η ίδρυση της Διεθνούς Ένωσης σχετικά με τα Φεμινιστικά Οικονομικά (International Association for Feminist Economics IAFFE) το 1992, η έκδοση του συλλογικού τόμου *Beyond Economic Man: Feminist Theory and Economics* των Marianne Ferber και Julie Nelson, αλλά και η κυκλοφορία του επιστημονικού περιοδικού *Feminist Economics* (Αβδέλα, και συν., 2010: 231-233).

Από το 2000 και μέχρι σήμερα η οπτική του φύλου έχει διεισδύσει και συνεχίζει να διεισδύει σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Η αποτίμηση και η κριτική των κρατικών πολιτικών για την ισότητα των αμοιβών και για την ισότητα των φύλων σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας

³ (Αβδέλα, και συν., 2010)

αποτελούν σημαντικά ζητήματα τα οποία απασχολούν πληθώρα μελετητών (Αβδέλα, και συν., 2010: 237-238).

Στο πλαίσιο αυτής της ιδεολογίας ξεκίνησε και η λειτουργία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ισότητα των φύλων (EIGE), το 2006 με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το EIGE με τις ετήσιες εκθέσεις για την πορεία της ισότητας των φύλων, αλλά και με τα πολιτικά προγράμματα τα οποία σχεδιάζει και επιβλέπει αποτελεί τον σημαντικότερο οργανισμό για θέματα φύλου στην Ευρώπη. Αντίστοιχοι, οργανισμοί υπάρχουν πολλοί σε κάθε χώρα της Ευρώπης. Στην Ελλάδα, σημαντικοί κρατικοί φορείς είναι η Γενική Γραμματεία Ισότητας (www.isotita.gr) και Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.), των οποίων η δράση υποστηρίζεται από πολλές φεμινιστικές οργανώσεις. (Σπουδές Φύλου και Ισότητας, 2017)⁴

Ισότητα των Φυλών και Οικονομική Κρίση

Η Οικονομική Κρίση, όπως αναφέρθηκε και πριν έφερε μεγάλες αλλαγές στο βιοτικό επίπεδο πολλών ανθρώπων. Βλέποντας κανείς την κρίση από την οπτική του φύλου, διαπιστώνει ότι η οικονομική κρίση έφερε σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις. Οι πλέον ευάλωτες ομάδες ατόμων ήταν όμως αυτές που δέχτηκαν το μεγαλύτερο πλήγμα. Αυτό είχε συνεπώς συνέπειες στις ανισότητες ανάμεσα στα φύλλα.

Ο δείκτης GEI

Ο Gender (In)equality Index (GII ή GEI) είναι ένας δείκτης για τη μέτρηση της ανισότητας μεταξύ των φύλων που εισήχθη στην 20ή ετησιακή έκδοση της Έκθεσης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Report) του 2010 από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP). Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP), αυτός ο δείκτης είναι ένα σύνθετο μέτρο που καταγράφει την απώλεια των κεκτημένων δικαιωμάτων (achievements) εντός μιας χώρας λόγω της ανισότητας των φύλων. Χρησιμοποιεί τρεις παραμέτρους για αυτό: την αναπαραγωγική υγεία (reproductive health), την ενδυνάμωση (empowerment) και τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας (labor market participation). (UNDP, 2016)⁵

⁴ <http://www.genderpanteion.gr>

⁵ <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii>

Ο νέος δείκτης εισήχθη ως πειραματικό μέτρο για την αντιμετώπιση των ελλείψεων των προηγούμενων δεικτών, του Δείκτη Ανάπτυξης του Κοινωνικού Φύλου (Gender Development Index - GDI) και του Μέτρου Ενδυνάμωσης του Κοινωνικού Φύλου (Gender Empowerment Measure - GEM), τα οποία εισήχθησαν στην Έκθεση Ανθρώπινης Ανάπτυξης του 1995.

Υπάρχουν τρεις σημαντικές παράμετροι για τον δείκτη GEI: η αναπαραγωγική υγεία, η ενδυνάμωση και η συμμετοχή στην αγορά εργασίας. (UNDP, FAQ - Gender Inequality Index (GII), 2016)⁶ Οι παράμετροι αυτές συνδυάζονται σε ένα μοναδικό δείκτη, ώστε να λαμβάνεται υπόψη συλλογικά η σημασία όλων των παραμέτρων. Σύμφωνα με το UNDP, κανένα από τα μέτρα των παραμέτρων δεν σχετίζεται με την ανάπτυξη της χώρας και επομένως ακόμα και μια λιγότερο ανεπτυγμένη χώρα μπορεί να αποδώσει καλά εφόσον η ανισότητα των φύλων είναι χαμηλή. Το UNDP θεωρεί ότι οι διαστάσεις είναι συμπληρωματικές διότι η ανισότητα σε μια παράμετρο τείνει να επηρεάσει την ανισότητα σε μια άλλη. Επομένως, ο GEI καταγράφει και τη συσχέτιση μεταξύ των διαστάσεων και εξασφαλίζει ότι το υψηλό επίτευγμα (high achievement) σε μία διάσταση δεν αντισταθμίζεται με χαμηλό επίτευγμα (low achievement) σε άλλη διάσταση. (UNDP, Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations, 2010: 16-19)

Οι παράμετροι αναλυτικά:

Αναπαραγωγική υγεία

Ο Permanyer σημειώνει ότι ο GEI είναι ένας πρωτοποριακός δείκτης, καθώς είναι ο πρώτος δείκτης που περιλαμβάνει τους δείκτες αναπαραγωγικής υγείας ως μέτρηση της ανισότητας των φύλων. (Permanyer, 2013: 939) Η διάσταση της αναπαραγωγικής υγείας του GEI έχει δύο υπο-δείκτες: το ποσοστό θνησιμότητας των μητέρων (Maternal Mortality Ratio -MMR), τα στοιχεία του οποίου προέρχονται από την κατάσταση των παιδιών του κόσμου της UNICEF και το ποσοστό γονιμότητας των εφήβων (AFR) τα στοιχεία του οποίου αποκτήθηκαν μέσω του Τμήματος Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων του ΟΗΕ. Με χαμηλό MMR, υπονοείται ότι οι κυοφορούσες γυναίκες καλύπτουν επαρκώς τις ανάγκες υγειονομικής περίθαλψης. Το UNDP εκφράζει ότι η υγεία των γυναικών κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και της τεκνοποίησης είναι σαφής ένδειξη του καθεστώτος των γυναικών στην κοινωνία. (UNDP, 2010: 50)⁷

⁶ <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii>

⁷ http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf

Ένα υψηλό AFR, το οποίο μετρά την πρόωρη τεκνοποίηση, έχει ως αποτέλεσμα τους κινδύνους υγείας για τις μητέρες και τα βρέφη, καθώς και την έλλειψη ανώτερης εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του UNDP, η αναπαραγωγική υγεία αποτελεί τη σημαντικότερη ένδειξη ανισότητας των φύλων, μεταξύ όλων των παραμέτρων. (UNDP, 2010: 50-52)⁸

Ενδυνάμωση

Η παράμετρος της ενδυνάμωσης μετράται και αυτή με δύο υπο-δείκτες: το ποσοστό των κοινοβουλευτικών εδρών που λαμβάνει το κάθε φύλου, το οποίο λαμβάνεται από τη Διεθνή Κοινοβουλευτική Ένωση και τα επίπεδα ανώτερης εκπαίδευσης, τα οποία αποκτώνται μέσω της UNESCO και των συνόλων δεδομένων Barro and Lee. (UNDP, 2010: 140) Ο Δείκτης GEI της ανώτερης εκπαίδευσης αξιολογεί τα επιτεύγματα των γυναικών από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και πάνω. Η πρόσβαση στην ανώτερη εκπαίδευση διευρύνει την ελευθερία των γυναικών αυξάνοντας την ικανότητά τους να αμφισβητούν και αυξάνει την πρόσβασή τους σε πληροφορίες που επεκτείνουν τη συμμετοχή τους στα κοινά. (UNDP, 2016).

Υπάρχει μεγάλη βιβλιογραφία που υποστηρίζει πως η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση μπορεί να μειώσει τα ποσοστά AFR και παιδικής θνησιμότητας σε μια χώρα. (UNDP, 2016)⁹. Λόγω περιορισμών των δεδομένων, ο δείκτης εκπροσώπησης του κοινοβουλίου περιορίζεται στο εθνικό κοινοβούλιο και αποκλείει την τοπική διοίκηση ή άλλη κοινοτική συμμετοχή. Αν και η εκπροσώπηση των γυναικών στο κοινοβούλιο έχει αυξηθεί, οι γυναίκες αποτελούν μειονότητα στην εκπροσώπηση του κοινοβουλίου με παγκόσμιο μέσο όρο μόλις 16%. (UNDP, 2010:90-93)¹⁰

Συμμετοχή στην αγορά εργασίας

Η παράμετρος της αγοράς εργασίας μετράται από τη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό. Αυτή η παράμετρος περιλαμβάνει την αμειβόμενη εργασία, την απλήρωτη εργασία και την ενεργό αναζήτηση εργασίας. Τα δεδομένα για αυτήν τη διάσταση λαμβάνονται μέσω των βάσεων δεδομένων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας. Λόγω των περιορισμών των δεδομένων, τα εισοδήματα και η μη αμειβόμενη εργασία των γυναικών δεν αντιπροσωπεύονται στην παράμετρο της αγοράς εργασίας του GEI. Επειδή δεν υπάρχουν αξιόπιστα δεδομένα για το

⁸ http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf

⁹ <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii>

¹⁰ http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf

εισόδημα από χώρα σε χώρα, το UNDP θεωρεί ότι η συμμετοχή στην αγορά εργασίας αποτελεί κατάλληλο υποκατάστατο των οικονομικών πτυχών της ανισότητας των φύλων. (UNDP, 2016)¹¹

Οι επικριτές του δείκτη GEI, βέβαια, σημειώνουν ότι ο GEI ενδέχεται να είναι ανεπαρκής για την καταγραφή της ανισότητας μεταξύ των φύλων και να μη συμπεριλάβει σημαντικές πτυχές ή να περιλάβει περιττές παραμέτρους. Το GEI είναι ένας πολύπλοκος δείκτης με πολλά στοιχεία που είναι δύσκολο για ορισμένους να ερμηνεύσουν ή να υπολογίσουν.

Συνοπτικά, ο GEI:

- Λόγω της πολυπλοκότητας του δυσχεραίνει την ερμηνεία, κατανόηση και χειρισμό των δεδομένων του (Permanyer, 2013: 929)
- δεν λαμβάνει υπόψη της διαφοροποιήσεις από περιοχή σε περιοχή (Permanyer, 2013: 940-941)
- αποτυγχάνει να καταγράψει την άτυπη και την απλήρωτη εγχώρια εργασία ή την εργασία στον τομέα της φροντίδας όπου οι γυναίκες τείνουν να υπερεκπροσωπούνται. (Permanyer, 2013:948-949)

¹¹ <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii>

Κεφάλαιο 3

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΤΩΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Για να εμβαθύνει κανείς περισσότερο στην επιρροή που είχε η οικονομική κρίση στα δύο φύλλα θα ήταν χρήσιμο να συγκρίνουμε πώς επηρεάστηκαν οι ανισότητες των δύο φύλων σε συγκεκριμένους τομείς. Οι τομείς, οι οποίοι επιλέχθηκαν με βάση την διαθεσιμότητα των δεδομένων, είναι το εισόδημα και η φτώχεια, η συμμετοχή στην αγορά εργασίας, η εκπαίδευση και η υγεία.

Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκαν οχτώ πίνακες οι οποίοι συγκρίνουν τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες διαχωρισμένες ανά φύλο για πέντε χρόνια πριν την κρίση (2003-2007) και πέντε χρόνια μέσα στην κρίση (2008-2012). Κάθε πίνακας έχει **τα χρόνια της κρίσης με κόκκινο χρώμα** και **τα υπόλοιπα χρόνια με πράσινο χρώμα** και έχει δύο στήλες για άνδρες και γυναίκες.

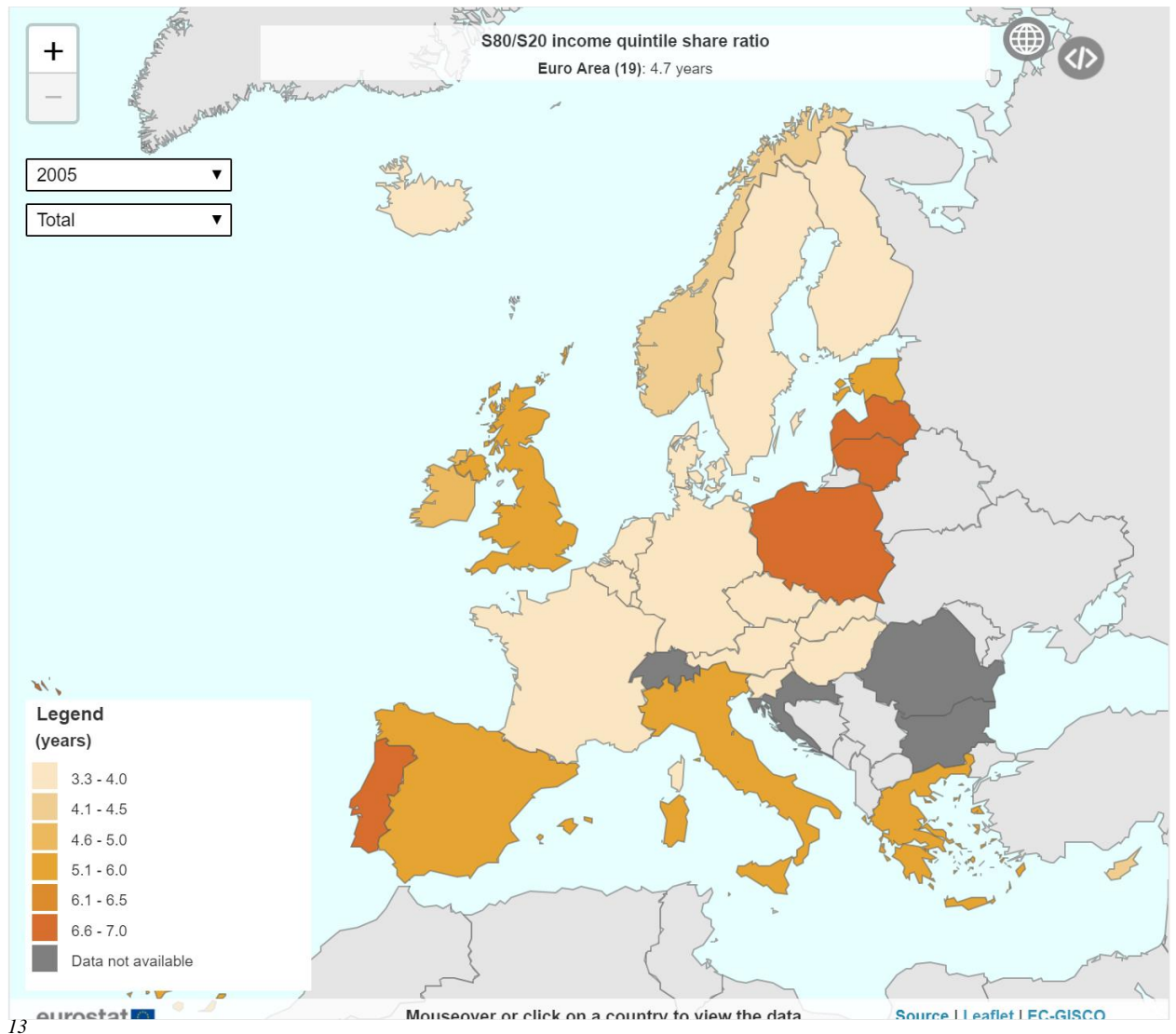
Εισόδημα και φτώχεια

Μελετώντας κανείς τους δείκτες οικονομικής ισότητας, τον δείκτη κατανομής εισοδήματος (S80/S20) και τον δείκτη GINI για τις χρονιές πριν και κατά την κρίση, παρατηρεί τα ακόλουθα.

Όσον αφορά τον δείκτη S80/S20 ακολουθούν τέσσερις χάρτες για τα έτη **2005**(πίνακας 3.1(1)), **2007**(πίνακας 3.2(2)), **2010**(πίνακας 3.3(3)), και **2012**(πίνακας 3.4(4)), από τους οποίους μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες σχετικά με την πορεία των οικονομικών ανισοτήτων πριν (2005), στην αρχή της κρίσης (2007), κατά την ακμή της (2010) και προς το τέλος της (2012)¹².

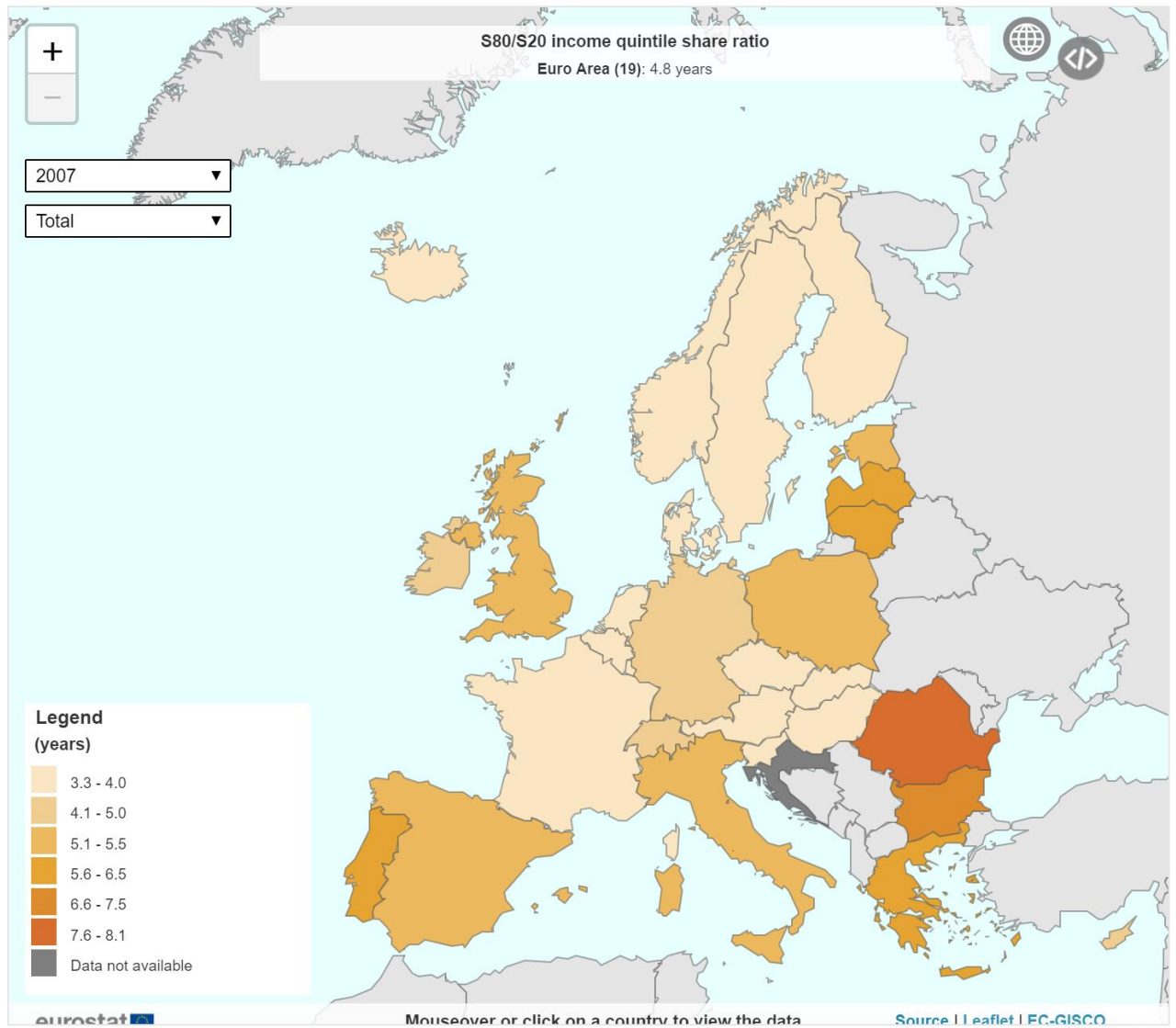
¹² Οι χρονολογίες αυτές επιλέχθηκαν για να γίνει στην συνέχεια σύγκριση με τον δείκτη GEI, για τον οποίο έχουμε τιμές μόνο για αυτές τις χρονιές.

Πίνακας 3.1(1) S80/S20 2005 (Eurostat)

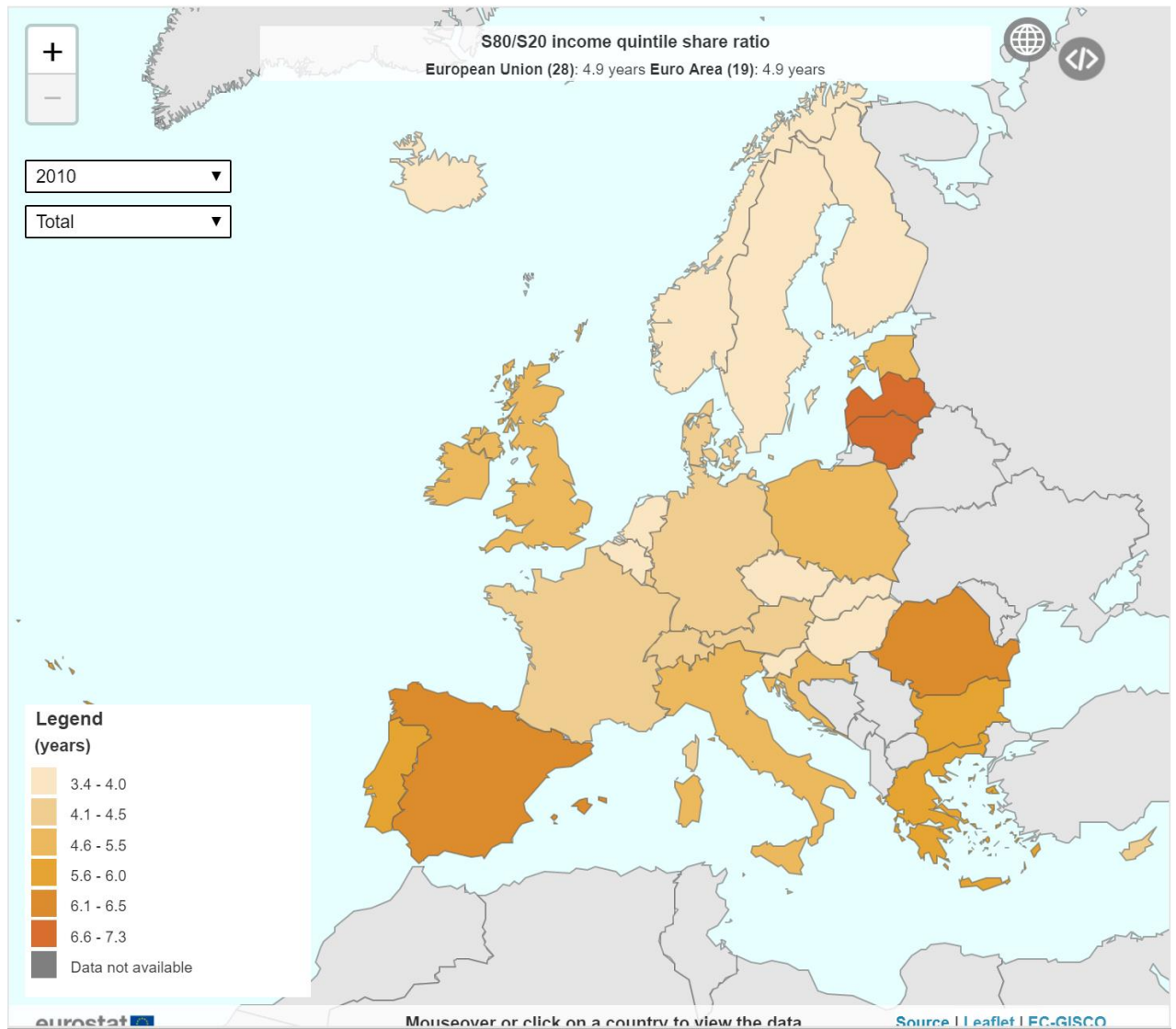

¹³ (Eurostat, 2017: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/s80s20-income-quintile>)

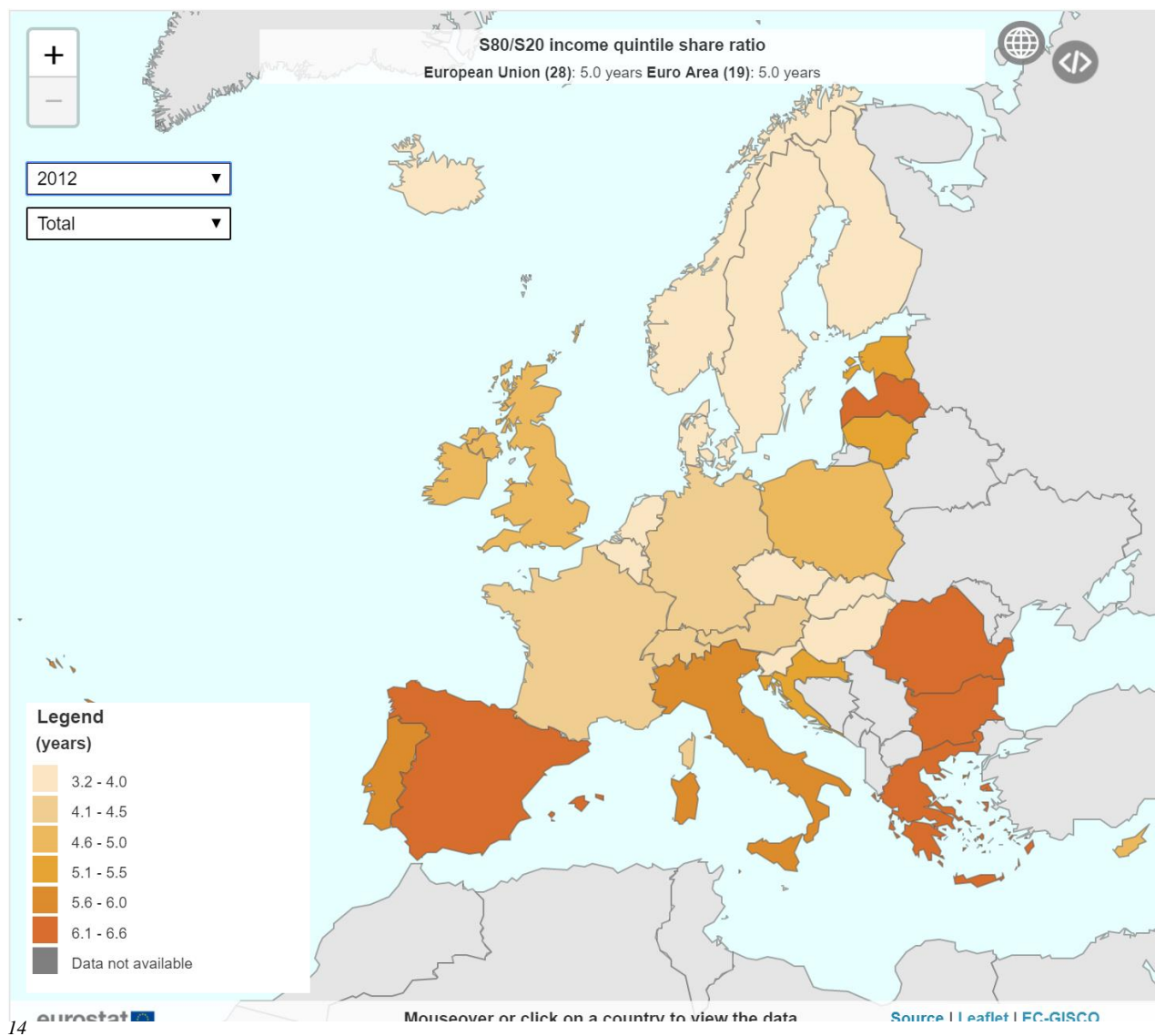
Πίνακας 3.2 (2) S80/S20 2007 (Eurostat)

Πίνακας 3.3 (3) S80/S20 2010 (Eurostat)

Πίνακας 3.4 (4) S80/S20 2012 (Eurostat)

¹⁴ (Eurostat, 2017: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/s80s20-income-quintile>)

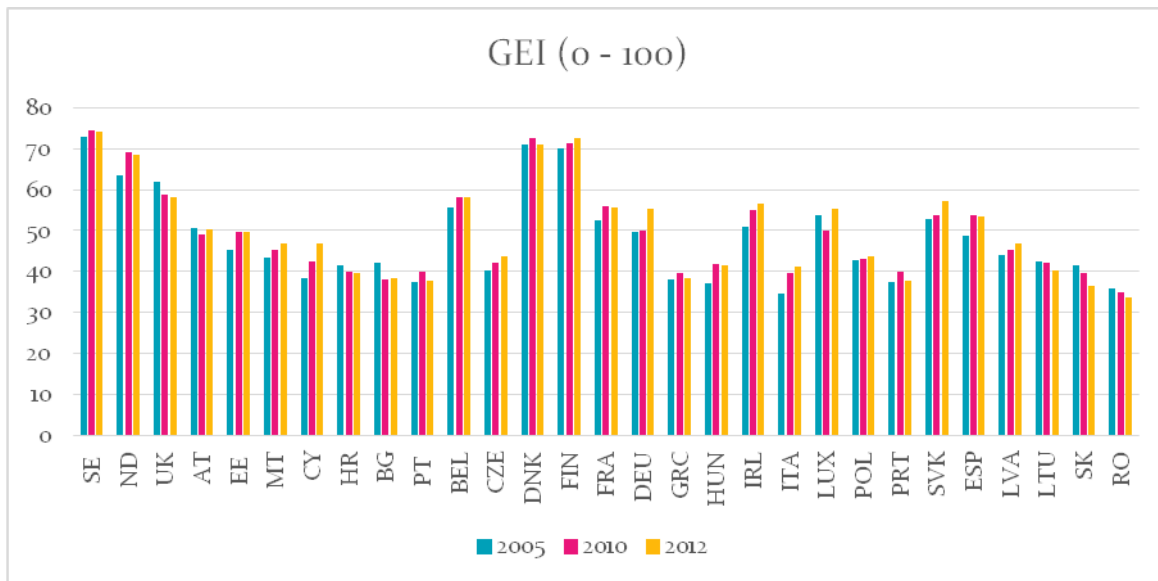
Από τον πίνακα μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι δεν υπάρχει μία συγκεκριμένη τάση μείωσης ή αύξησης των οικονομικών ανισοτήτων για τις χώρες που βίωσαν εντονότερα την οικονομική κρίση όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Ισπανία, η Κύπρος και η Πορτογαλία. Ούτε όμως υπάρχει όμοια τάση για τις υπόλοιπες χώρες. Αυτά τα αποτελέσματα, ωστόσο, δεν εκπλήσσουν. Η χρήση του GINI μπορεί να βοηθήσει στην ποσοτικοποίηση των διαφορών στις πολιτικές και στις θεωρίες περί κοινωνικής πρόνοιας. Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο συντελεστής GINI μπορεί να είναι παραπλανητικός όταν χρησιμοποιείται για την πραγματοποίηση πολιτικών συγκρίσεων μεγάλων και μικρών χωρών ή εκείνων με διαφορετικές μεταναστευτικές πολιτικές. (De Maio, 2007:849-850 & Bellu & Liberati, 2006: 10).

Με άλλα λόγια, μπορεί όλες οι Νότιες Ευρωπαϊκές χώρες να εφαρμόσαν μέτρα λιτότητας για την αντιμετώπιση της κρίσης, αλλά οι συνέπειες μπορεί να μην είναι ίδιες για όλες τις χώρες λόγω διαφορετικών κοινωνικών δομών, κράτους πρόνοιας και άλλων λόγων. Άλλωστε, ο συντελεστής GINI είναι ένα σχετικό μέτρο. Αυτό σημαίνει ότι η ορθή χρήση και ερμηνεία του είναι αμφιλεγόμενη. Για παράδειγμα, είναι δυνατό να αυξηθεί ο συντελεστής Gini μιας αναπτυσσόμενης χώρας (λόγω της αυξανόμενης ανισότητας του εισοδήματος) ενώ ο αριθμός των ανθρώπων που βρίσκονται σε απόλυτη φτώχεια μειώνεται. Αυτό οφείλεται στο ότι ο *συντελεστής GINI μετρά το σχετικό πλούτο, όχι τον απόλυτο.*

Συνδέοντας την οικονομική ανισότητα με την οικονομική ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλλα, εξετάζουμε τον δείκτη GEI.

Παρακάτω θα δούμε ένα πίνακα με δεδομένα του δείκτη GEI για τρεις χρονιές, 2005, 2010 και 2012 για τις Ευρωπαϊκές χώρες.

Πίνακας 3.6 (6) Gender Equality
Index(UNDP)

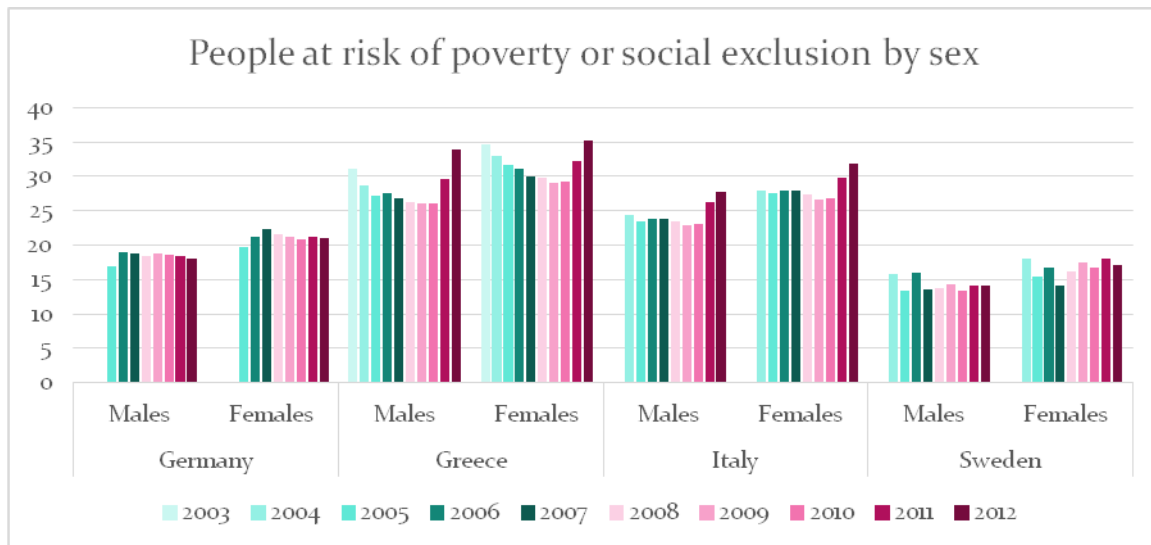

Από τον πίνακα παρατηρούμε ότι οι ανισότητες φύλου αυξήθηκαν αρκετά για την Κύπρο, την Ελλάδα, την Ιταλία και άλλες χώρες την χρονιά 2010. Το 2010 ήταν η χρονιά κατά την οποία επιβλήθηκαν τα περισσότερα μέτρα λιτότητας και η οικονομική κρίση ήταν στην ακμή της. Για ορισμένες χώρες οι ανισότητες επανήλθαν το 2012, ενώ για άλλες οι ανισότητες συνέχισαν να αυξάνονται. Οι τιμές όμως του δείκτη GEI επιβεβαιώνουν την σημασία της κρίσης πάνω στις ανισότητες των φύλων.

Για να εξεταστεί το πώς επηρεάστηκαν το εισόδημα και η φτώχεια για να διαπιστώσουμε την εξέλιξη των οικονομικών ανισοτήτων ανά φύλο, η Eurostat δημιούργησε έναν δείκτη ο οποίος καταγράφει ανά χώρα τους ανθρώπους οι οποίοι απειλούνται από την φτώχεια ή/και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Σύμφωνα με τον δείκτη αυτό η κρίση διεύρυνε τις ανισότητες στην κοινωνία, αλλά η επιρροή της πάνω στον γυναικείο πληθυσμό ήταν εντονότερη. Χαρακτηριστικά πήραμε ως παράδειγμα δυο χώρες, οι οποίες βίωσαν εντονότερα οικονομικά προβλήματα, την Ελλάδα και την Ιταλία και δύο χώρες οι οποίες είχαν πιο δυνατές οικονομίες, την Γερμανία και την Σουηδία (πίνακας 3.7(7)).

Από τον πίνακα παρατηρεί κανείς ότι στην Γερμανία, ειδικά, οι ανισότητες φαίνεται να μειώθηκαν, ενώ για όλες τις υπόλοιπες χώρες αυξήθηκαν. Επιπλέον, σε όλες τις χώρες η φτώχεια απειλεί περισσότερο τις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες.

Πίνακας 3.7 (7) People at risk of poverty or social exclusion by sex
(Eurostat)

Το εισόδημα που κερδίζουν οι άνθρωποι παίζει σημαντικό ρόλο στο πόσο τους απειλεί η φτώχεια. Για το λόγο αυτό θα ήταν χρήσιμο να εξεταστεί το χάσμα των μισθών ανδρών και γυναικών (pay gap) πριν και κατά την κρίση. Δυστυχώς, η Eurostat δεν διαθέτει δεδομένα για πριν από το 2007. Συνεπώς, θα εξεταστεί μόνο πώς η κρίση επηρέασε το pay gap, χωρίς να γίνει σύγκριση μεταξύ των δύο πενταετιών 2003-2007 και 2008-2012.

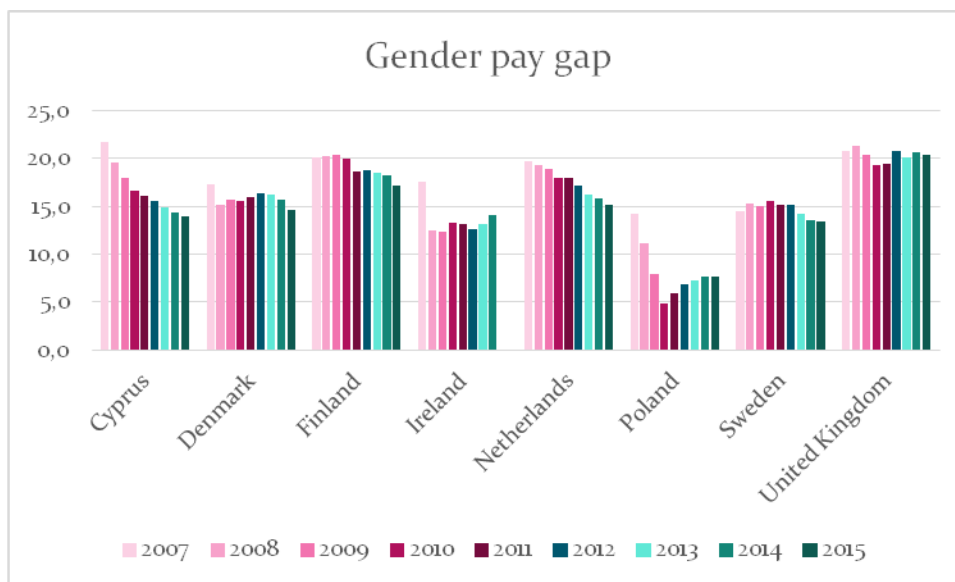
Όπως φαίνεται από τον πίνακα 3.8(8), η κρίση μείωσε τους μισθούς και αυτό οδήγησε και στην μείωση της διαφοράς των μισθών. Το pay gap ήταν πολύ μεγαλύτερο στην αρχή της κρίσης ενώ έχει αυξητική τάση τα χρόνια κατά τα οποία η οικονομία δείχνει σημάδια ανάκαμψης (Commission, 2012:12 & ΠΙΚ, 2014:31-32).

Στην Ευρώπη, οι μισθοί στον ιδιωτικό τομέα μειώθηκαν λόγω της κρίσης. Πολλοί άνδρες οι οποίοι υπερ-εκπροσωπούνται στον ιδιωτικό τομέα έχασαν τις θέσεις εργασίας τους ή είδαν το μισθό τους να συρρικνώνεται και αυτός είναι ένας από τους λόγους που μειώθηκε το

μισθολογικό χάσμα. Αντίστοιχα, φαίνεται πως οι γυναικείοι μισθοί προφυλάχτηκαν από τις μειώσεις. (Commission, 2013:105-106).

Ωστόσο, το εισόδημα των γυναικών δεν προέχεται πάντα μόνο από την εργασία τους. Πολλές γυναίκες συμπληρώνουν το εισόδημά τους από επιδοτήσεις που δίνει το κράτος. Η εξοικονόμηση στην γονική άδεια και στα επιδόματα, λόγω των πολιτικών λιτότητας μείωσαν κατά πολύ το εισόδημα των γυναικών που είναι επιφορτισμένες με ευθύνες φροντίδας (Πηλαβάκη, 2014:36-39).

Πίνακας 3.8 (8) Gender pay gap(Eurostat)

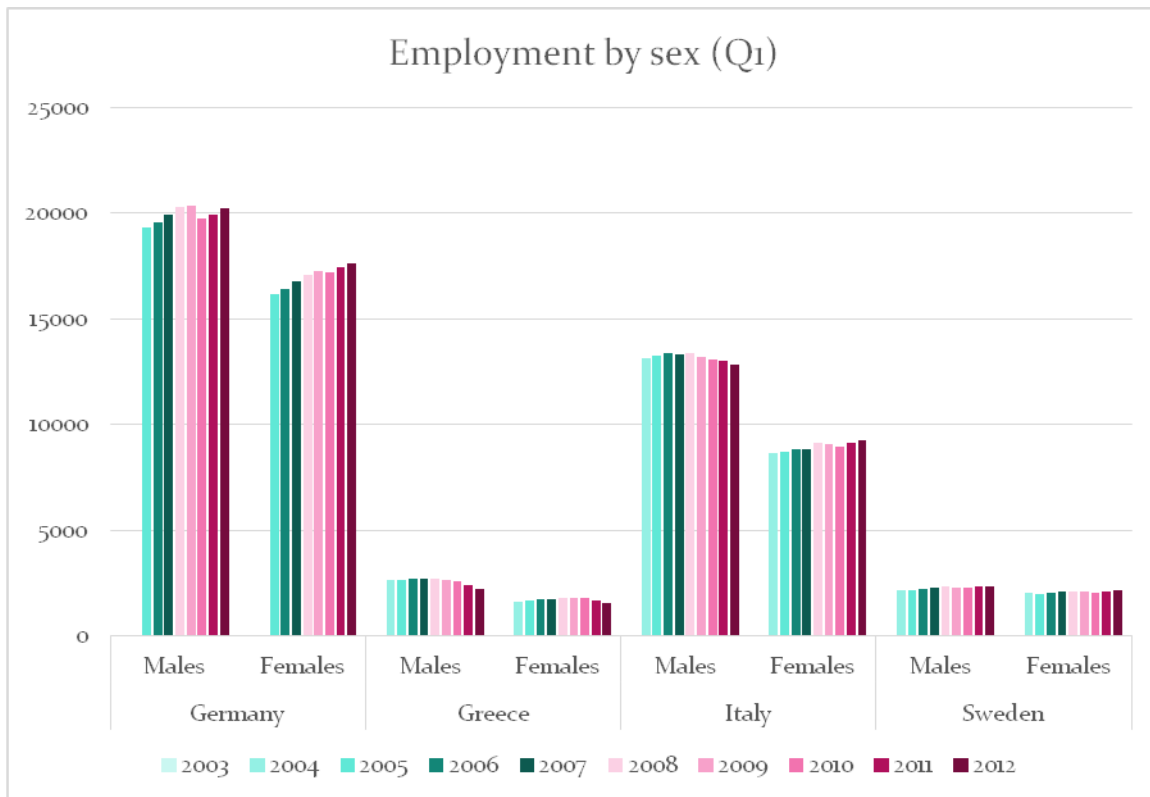
Συμμετοχή στην αγορά εργασίας

Στη συνέχεια, θα δοθεί έμφαση στην συμμετοχή στην αγορά εργασίας ανδρών και γυναικών πριν και κατά την κρίση. Όσο περνούν τα χρόνια η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας αυξάνεται στις ευρωπαϊκές χώρες¹⁵. Ως παραδείγματα επιλέχθηκαν πάλι οι χώρες, η Γερμανία με τη Σουηδία και η Ελλάδα με την Ιταλία. Στον πίνακα 3.9(9), διαπιστώνει κανείς ότι τα χρόνια της κρίσης είχαν διαφορετικά αποτελέσματα για την κάθε χώρα. Στην

¹⁵ Βλ. Δεδομένα στο τέλος της εργασίας

Γερμανία, η απασχόληση τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών αυξήθηκε, ενώ στην Σουηδία οι αριθμοί των εργαζομένων δεν μεταβλήθηκαν ιδιαίτερα. Στις χώρες με οικονομικά προβλήματα, παρατηρούνται δύο φαινόμενα, μείωση της απασχόλησης και για τα δυο φύλα, όπως στην Ελλάδα, και μείωση της απασχόλησης των ανδρών και αύξηση της απασχόλησης των γυναικών, όπως στην Ιταλία (πίνακας 3.9(9)).

Πίνακας 3.9(9) *Employment by sex*
(Eurostat)

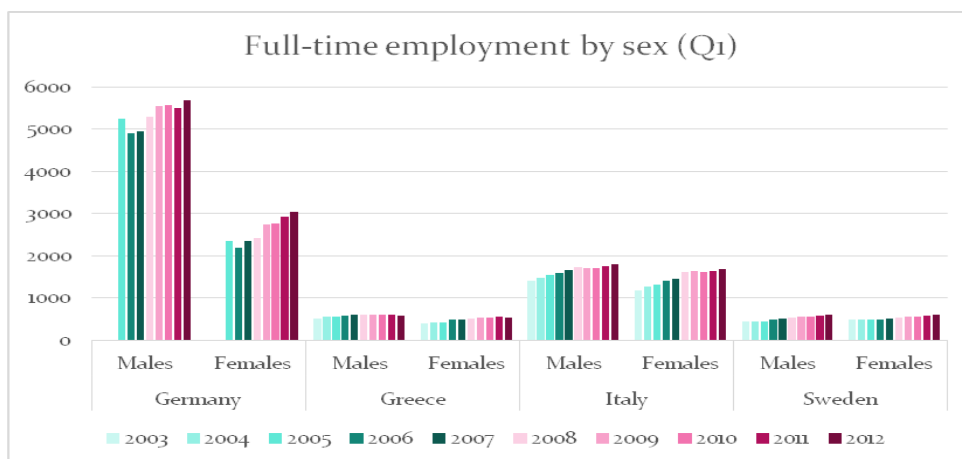

Τα παρακάτω γραφήματα πλήρους και μερικής απασχόλησης παρουσιάζουν τις τάσεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Παράλληλα, οι πίνακες 3.10(10) και 3.11(11) υπογραμμίζουν το γεγονός ότι οι γυναίκες τείνουν να υπερ-εκπροσωπούνται στην αγορά της ημιαπασχόλησης σε σχέση με του άνδρες. Ο λόγος αυτή της υπερ-εκπροσώπησης είναι η

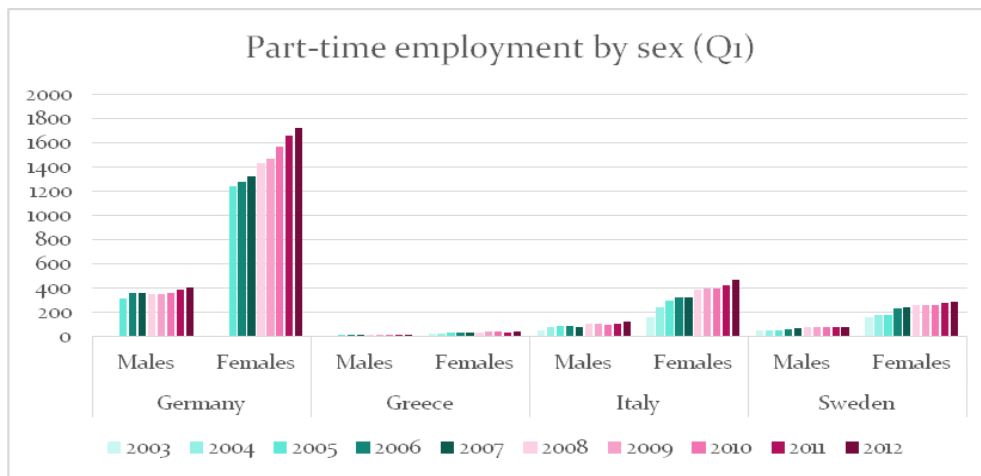
ενασχόληση των γυναικών με τα οικιακά, καθώς και την φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων της οικογένειας (Lindstrom, 2013:22-25).

Όσον αφορά τους ρόλους των φύλων και τις γενικές συνθήκες ανδρών και γυναικών, αφενός η οικονομική κρίση μπορεί να διευκολύνει τη μερική αλλαγή των παραδοσιακών ρόλων των φύλων. Για παράδειγμα, μειώνοντας το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των δύο φύλων και αυξάνοντας την ανεργία των ανδρών, περισσότεροι άνδρες μπορούν να βρεθούν στο σπίτι και να εμπλακούν περισσότερο σε εργασίες οικιακής εργασίας και μη αμειβόμενης περίθαλψης. Αντιθέτως, περισσότερες γυναίκες ενδέχεται να αντιμετωπίσουν μια ανυπέρβλητη ανάγκη να εργαστούν για να μειώσουν τις οικονομικές δυσκολίες των οικογενειών τους.

Πίνακας 3.10 (10) Full-time employment by sex (Eurostat)

Πίνακας 3.11 (11) Part-time employment by sex (Eurostat)

Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση αποτελεί σημαντικό τομέα για την ανάλυση των σχέσεων των φύλων. Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» υποδηλώνει τρεις βασικές προτεραιότητες για την αειφόρο ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης: γνώση και καινοτομία, πράσινη ανάπτυξη και κοινωνία πλήρους απασχόλησης χωρίς αποκλεισμούς. Αυτοί οι πυλώνες αποσκοπούν στην οικοδόμηση μιας ανταγωνιστικής και βιώσιμης οικονομίας μέσω της αύξησης των ποσοστών απασχόλησης, της καταπολέμησης του κινδύνου φτώχειας, της προώθησης της ενεργού γήρανσης και της αύξησης των δεξιοτήτων.

Όσον αφορά το τελευταίο σημείο, κατά μέσο όρο οι γυναίκες πλησιάζουν τις ανώτερες εκπαιδευτικές ικανότητες των ανδρών λόγω των υψηλών ποσοστών εγγραφής των νέων γυναικών σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν ανισότητες μεταξύ των φύλων ως προς το είδος εκπαίδευσης που λαμβάνουν οι άνδρες και οι γυναίκες. Η επαγγελματική επιλογή είναι επίσης σε μεγάλο βαθμό διαχωριζόμενη κατά φύλο και οι γυναίκες είναι λιγότερο πιθανό από τους άνδρες να συμμετέχουν στην επαγγελματική κατάρτιση, ιδίως όταν περιλαμβάνει τεχνικούς, μηχανικούς ή επιστημονικούς κλάδους. (Commission, 2013:172-173)

Παράλληλα, ακόμη και όταν επιλέγουν την επαγγελματική κατάρτιση, οι νέες γυναίκες συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένους τομείς. Μια μελέτη που επικεντρώνεται στην Αυστρία, για παράδειγμα, διαπίστωσε ότι το 50% όλων των γυναικών επέλεξε να μαθητεύσει στην ειδικότητα του πωλητή λιανικής, της κομμωτικής ή του υπαλλήλου γραφείου, ενώ οκτώ στους δέκα νέους άνδρες αποφάσισαν να μάθουν ένα επάγγελμα στον τομέα της παραγωγής. (Commission, 2013:172)

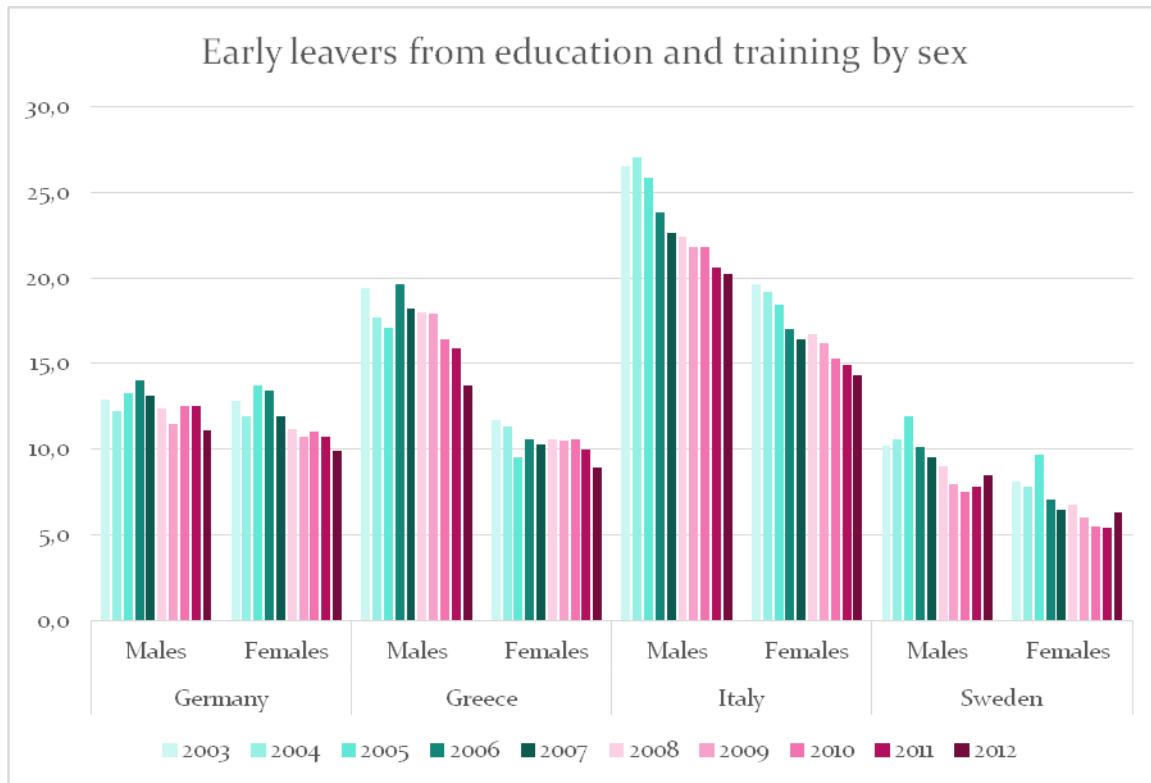
Ενόψει αυτής της ανισορροπίας, ορισμένα κράτη μέλη άρχισαν να λαμβάνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την ανάληψη μη συμβατικών θέσεων εργασίας και την απόρριψη των παραδοσιακών ρόλων των φύλων.

Τα περισσότερα κράτη μέλη επέλεξαν μια στρατηγική πολιτικής για την αντιμετώπιση της κρίσης και της κοινωνικής ένταξης με ισχυρή σύνδεση στην αγορά εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, η κατάρτιση και η εκπαίδευση είναι θεμελιώδεις προκειμένου να αυξηθούν οι πιθανότητες ανδρών και γυναικών να βρουν απασχόληση. Για παράδειγμα, η αύξηση του αριθμού των εκπαιδευτικών χώρων είναι ένας από τους τρόπους με τους οποίους επιλεγμένες χώρες (Σουηδία και Νορβηγία) επέλεξαν να αντιμετωπίσουν την οικονομική ύφεση. Πολλά από τα μέτρα αυτά στοχεύουν την γυναικεία εκπαίδευση (Πορτογαλία και Κύπρος). Ωστόσο, άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν μειώσει τον αριθμό ή την αξία των χρηματικών επιδομάτων που σχετίζονται με την εκπαίδευση, λόγω των γενικών περιορισμών του δημόσιου ισοζυγίου (Ηνωμένο Βασίλειο) (Commission, 2013:172-173).

Η Eurostat παρέχει δύο δείκτες, το ποσοστό της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης και το ποσοστό συμμετοχής στις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η πρόωρη εγκατάλειψη έχει την τάση να μειώνεται όσο περνούν τα χρόνια¹⁶. Η οικονομική κρίση δεν φαίνεται να έχει επηρεάσει την τάση αυτή, όπως φαίνεται και στον πίνακα 3.12(12) για τις χώρες Γερμανία, Σουηδία, Ελλάδα και Ιταλία για την υποχρεωτική εκπαίδευση.

¹⁶ Βλ. τα δεδομένα στις τελευταίες σελίδες της εργασίας.

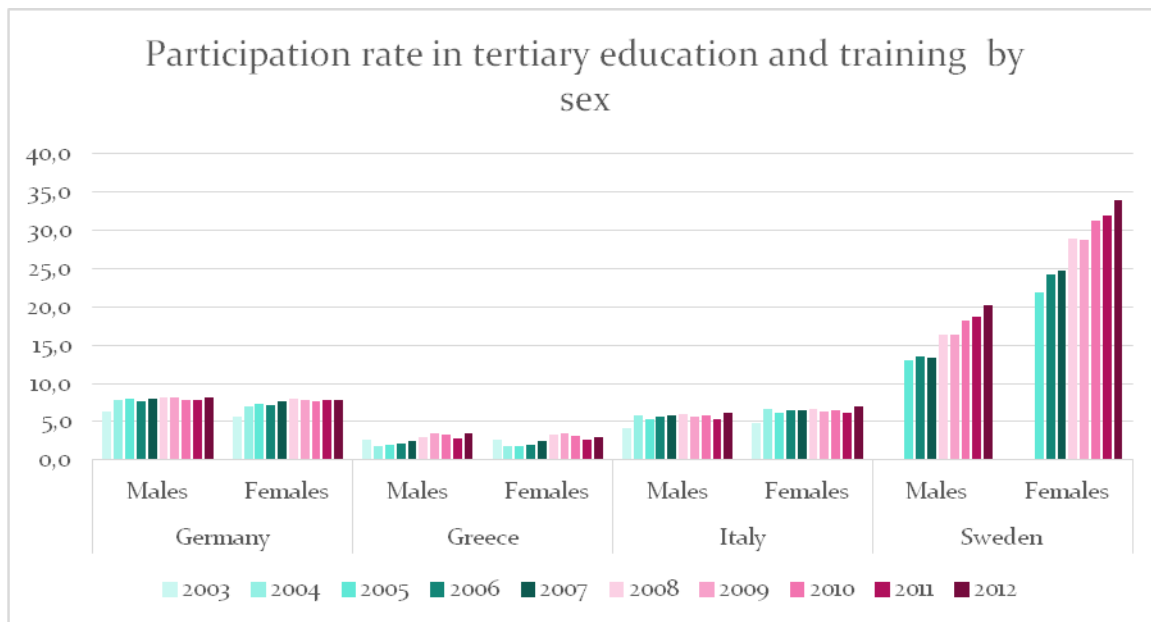
Πίνακας 3.12 (12) *Early leavers from education and training by sex*
(Eurostat)

Παράλληλα, παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όσο περνούν τα χρόνια. Η συμμετοχή δε των γυναικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε ορισμένες χώρες ξεπερνά ελαφρώς ή έντονα αυτή των ανδρών, όπως για παράδειγμα στην Σουηδία (πίνακας 3.13(13)). Η τάση αυτή δικαιολογείται από το glass ceiling φαινόμενο, κατά το οποίο οι γυναίκες προσπαθώντας να διεκδικήσουν τις ίδιες θέσεις εργασίας με τους άνδρες, εξοπλίζονται με περισσότερα προσόντα.

Η τάση αυτή δεν είναι ίδια για όλες τις χώρες. Ιδιαίτερα στις φτωχότερες χώρες υπάρχει η τάση να προστατεύεται η εκπαίδευση των αγοριών σε σχέση με αυτή των κοριτσιών οι οποίες ωθούνται στην ενασχόληση με την φροντίδα του νοικοκυριού, των παιδιών και των ηλικιωμένων (Πηλαβάκη, 2014:20-22).

Πίνακας 3.13 (13) Participation rate in tertiary education and training by sex (Eurostat)

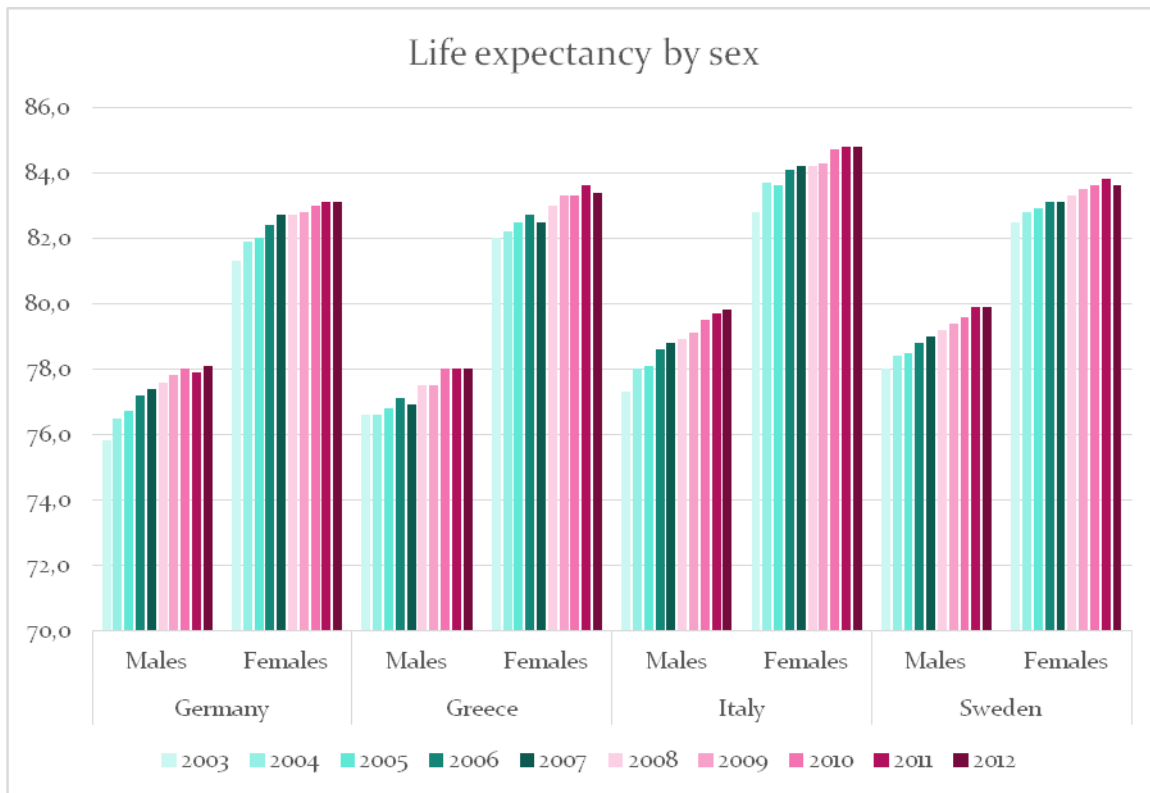

Υγεία

Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες έχουν οργανώσει τα συστήματα υγείας τους βάσει της αρχής της καθολικής ή σχεδόν καθολικής προστασίας. Η πραγματική πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη ή τη μακροχρόνια περίθαλψη μπορεί, ωστόσο, να αντιμετωπίσει διαρθρωτικά εμπόδια. Έτσι, ανάλογα με τους ειδικούς για κάθε χώρα κανονισμούς, οι ομάδες προσώπων που αποκλείονται (μόνιμα ή προσωρινά) από την κάλυψη στα ασφαλιστικά συστήματα μπορεί να είναι μετανάστες χωρίς έγγραφα, αιτούντες άσυλο χωρίς κάλυψη, μη οικονομικά ενεργές γυναίκες μετά το διαζύγιο, άτομα που καλύπτονται από ασφάλιση γονέων, άνεργοι μετά την ακύρωση των παροχών ανεργίας, άτομα που απελευθερώνονται από τη φυλακή χωρίς απασχόληση ή δικαιούνται παροχές ανεργίας κλπ. (Commission, 2013:185-186) Τα εμπόδια πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη μπορεί να είναι οικονομικά, πολιτιστικά ή γεωγραφικά και πολύ συχνά μπορεί να σχετίζονται με το φύλο. Καθώς η φτώχεια αυξάνεται κατά τη διάρκεια των περιόδων ύφεσης, μπορεί να αναμένει κανείς ότι οι επιπτώσεις του φύλου στην κατάσταση της υγείας θα είναι διαφορετικές (Commission, 2013:186).

Οι περικοπές στην περίθαλψη και τις υπηρεσίες υγείας ήταν σημαντικές στα χρόνια της κρίσης. Η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη έγινε δυσκολότερη. Οι επιπτώσεις των περικοπών αυτών ήταν πιο έντονες στις αναπτυσσόμενες χώρες (Tsiganou, 2014:8). Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 3.14(14), το προσδόκιμο ζωής βελτιώθηκε ή παρέμεινε σταθερό για τις χώρες Γερμανία, Ελλάδα, Σουηδία και Ιταλία, ομοίως με άλλες ευρωπαϊκές χώρες¹⁷.

Πίνακας 3.14 (14) *Life expectancy by sex*
(Eurostat)

Αξίζει ακόμα να σημειωθεί ότι οι περικοπές αυτές μπορούν να οδηγήσουν στην ιδιωτικοποίηση της περίθαλψης και την επιστροφή στους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων, καθώς μεταφέρει την ευθύνη για την φροντίδα από την κοινωνία προς τα νοικοκυριά, δηλαδή τις γυναίκες (Πηλαβάκη, 2014:36-39).

Τον κίνδυνο μάλιστα για την αλλαγή των ρόλων των δύο φύλων τονίζουν πολλοί μελετητές. Η Commission προτείνει την στήριξη των δημοσίων υπηρεσιών και του κράτους πρόνοιας

¹⁷ Βλ. Δεδομένα στο τέλος της εργασίας

ώστε οι γυναίκες να μην επωμιστούν τα βάρη της φροντίδας των παιδιών και των ηλικιωμένων της οικογένειας. Γεγονός το οποίο θα απομακρύνει τις γυναίκες από την αγορά εργασίας και την εκπαίδευση. (Commission, 2013: 206-207)

Ακόμα, ο απότομος και ακούσιος χαρακτήρας των αλλαγών που προκαλεί η κρίση είναι πιθανό να προκαλέσει αυξανόμενη δυσφορία και άγχος στους άνδρες και τις γυναίκες της Ευρώπης, με επιδείνωση της ψυχολογικής και συναισθηματικής υγείας. Η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, δύο από τις ευρωπαϊκές χώρες που πλήττονται περισσότερο από την κρίση, παρέχουν ένα ιδιαίτερα σημαντικό παράδειγμα της επίπτωσης της κρίσης στην υγεία από την κοινωνία των πολιτών. Εκτός από την άμεση επίπτωση στην ψυχική υγεία, η κρίση παράγει επίσης σοβαρές κοινωνικές συνέπειες σε κοινοτικό επίπεδο, με συναφείς τροποποιήσεις στην συμπεριφορά της υγείας, όπως η αύξηση των επιπέδων εθισμού στα ναρκωτικά και η κατανάλωση αλκοόλ και καπνού (Commission, 2013: 186-188).

Συνοπτικά, ενόψει της κρίσης, οι ευρωπαϊκές χώρες ακολούθησαν μια διμερή στρατηγική. Αφενός, η ανάγκη μείωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων οδήγησε σε μείωση των δαπανών για την υγεία σε πολλές χώρες. Αφετέρου, ο στόχος να υποστηριχθούν όσοι φέρουν ένα μη βιώσιμο βάρος ανάγκασε αρκετές χώρες να επεκτείνουν το φάσμα των δημόσιων υπηρεσιών ή να εισαγάγουν νέες ή υψηλότερες επιδοτήσεις στα νοικοκυριά.

Μάλιστα, όσον αφορά την πρώτη προαναφερθείσα πολιτική, σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις στον τομέα της υγείας αφορούσαν κυρίως τη συγκράτηση του κόστους που οδήγησε σε αυξανόμενη εξατομίκευση του κόστους υγείας. Για παράδειγμα στην Αυστρία, την Κύπρο, την Εσθονία, την Ιρλανδία, την Ιταλία, νέα ή υψηλότερα τέλη συνταγογράφησης έχουν εισαχθεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Ακόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να κάνουν χρήση των γενικών ιατρών, των οδοντιάτρων και των ειδικευμένων ιατρών οπότε αυτές θίγονται περισσότερο από αυτά τα μέτρα.

Όσον αφορά την δεύτερη πολιτική, αυτή προσπάθησε να συγκρατήσει το πλήγμα στο υγειονομικό σύστημα, καθώς άλλες παροχές αντιστάθμισαν την πρώτη πολιτική. Συνεπώς, διαπιστώνει κανείς ότι ενώ τα μέτρα λιτότητας ήταν σημαντικά, ο τομέας της υγείας δεν γνώρισε τόσο μεγάλο πλήγμα όσο ο τομέας της οικονομίας και εργασίας. (Commission, 2013:188-189).

Κεφάλαιο 4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομική κρίση δεν εκδηλώθηκε με την ίδια ένταση σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες. Οι χώρες που εφάρμοσαν τις πιο αυστηρές και παρατεταμένες πολιτικές λιτότητας είναι αυτές όπου η κρίση είχε τις πιο οδυνηρές επιπτώσεις στις ανισότητες των δύο φύλων, με αντίκτυπο σε κρίσιμους τομείς που βοήθησαν, ιστορικά, τη γυναίκα να βελτιώσει τη θέση της στην εργασία, την οικογένεια, την κοινωνική και πολιτική ζωή [ώστε να επαναδιαπραγματευθεί τον κοινωνικό της ρόλο –κοινωνικό συμβόλαιο φύλου-].

Με βάση τα δεδομένα που εξετάστηκαν διαπιστώνεται ότι η πιο έντονη και εμφανής συνέπεια της οικονομικής κρίσης ήταν η μείωση της απασχόλησης, η ανάδειξη νέων (ελαστικών) μορφών εργασίας και η αύξηση της ανεργίας. Η επίπτωση αυτή δείχνει να μείωσε το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων. Η σμίκρυνση των διαφορών στα ποσοστά απασχόλησης γυναικών και ανδρών δεν είναι, όμως, σημάδι αύξησης της ισότητας των φύλων. Δεν αντανακλά βελτιώσεις στη ζωή των γυναικών, αλλά μάλλον την επιδείνωση της κατάστασης της απασχόλησης τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών.

Αυτό μάλιστα επιβεβαιώνεται από την ανάλυση της απασχόλησης σε πλήρη και μερική, όπου στην μερική απασχόληση η συμμετοχή των γυναικών αυξήθηκε πολύ τα χρόνια της κρίσης. Ο δημόσιος τομέας, άλλωστε, ο οποίος στήριζε την θέση των γυναικών και παρείχε θέσεις εργασίας με ίσους όρους με τους άνδρες, συρρικνώθηκε στα πλαίσια των πολιτικών της λιτότητας και των μεταρρυθμίσεων.

Οι απολύσεις στον ιδιωτικό τομέα έθιξαν σε μεγαλύτερο ποσοστό το ανδρικό φύλο αφού επικρατούσε στην αγορά και διαφοροποίησε το είδος της απασχόλησης, όπου αντικαταστάθηκε από πλήρη σε μερική ή ευέλικτη (που κυριάρχησε τα χρόνια της κρίσης) ενώ, ταυτοχρόνως, αυτό το μοντέλο απασχόλησης, ώθησε μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών σε αναζήτηση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα.

Αξίζει ακόμα να αναφερθεί πως όπως τονίζουν οι Καραμεσίνη και Rubery η τρέχουσα κρίση ακύρωσε οριστικά και αμετάκλητα τη θεωρητική θέση ότι οι γυναίκες αποτελούν

«εφεδρικό στρατό εργασίας» κατά τις περιόδους ύφεσης. Η κρίση απέδειξε, με άλλα λόγια ότι όχι μόνο οι γυναίκες δεν αποχώρησαν αποθαρρημένες από την αγορά εργασίας λόγω της κρίσης, αλλά εξαιτίας της κινητοποιήθηκαν και εισήλθαν μαζικά στην αγορά εργασίας, προσπαθώντας να στηρίξουν το οικογενειακό εισόδημα που μειώθηκε λόγω της ανδρικής ανεργίας ή υποαπασχόλησης. Η σταθεροποίησή τους στην αγορά εργασίας, βέβαια, θα εξαρτηθεί από τις ευκαιρίες απασχόλησης, την ποιότητα των θέσεων εργασίας και την κρατική πολιτική κατά τη φάση της ανάκαμψης της οικονομίας. (Καραμεσίνη & Rubery, 2015: 295-300)

Όσον αφορά την εκπαίδευση, οι χώρες της Ευρώπης δεν επηρεάστηκαν πολύ από την κρίση, λόγω των συστημικών και κτηριακών υποδομών οι οποίες προϋπήρχαν. Φαινόμενα όπως η εγκατάλειψη του σχολείου συνέχισαν να μειώνονται ή παρέμειναν σταθερά, ενώ στην επαγγελματική επιλογή- κατάρτιση παραμένει κύρια παράμετρος η διαφορά του φύλου με τις γυναίκες να επικεντρώνονται σε τομείς λιγότερο "τεχνικούς ή μηχανικούς". Παράλληλα, παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όσο περνούν τα χρόνια, εξοπλιζόμενοι με περισσότερα προσόντα, τάση που μερικώς δικαιολογείται και από το φαινόμενο glass ceiling . (-γυναίκες που προσπαθούν να διεκδικήσουν τις ίδιες θέσεις εργασίας , εξοπλίζονται με περισσότερα προσόντα-)

Ο τομέας της υγείας δέχτηκε και αυτός πλήγμα με περικοπές στην περίθαλψη και τις υπηρεσίες υγείας. Καθώς οι υποδομές για την υγειονομική περίθαλψη υπήρχαν ήδη, οι επιπτώσεις στην υγεία δεν μπορούν να χαρακτηριστούν σοβαρές για τις ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο, οι περικοπές αυτές στην περίθαλψη και στις υπηρεσίες υγείας οδήγησαν σε αυξανόμενη εξατομίκευση του κόστους υγείας με κύριες συνέπειες την ιδιωτικοποίηση (μέρους των παροχών) αλλά κυρίως σε μια επιστροφή προς τους παραδοσιακούς ρόλους, όπου οι γυναίκες αναλαμβάνουν πολλές ευθύνες φροντίδας (παιδιών και ηλικιωμένων) εντός του νοικοκυριού. Επίσης ο ακούσιος και απότομος χαρακτήρας των περικοπών οδήγησε σε επιδείνωση της ψυχολογικής και συναισθηματικής υγείας, ενώ υπήρχαν πολύ σοβαρές κοινωνικές συνέπειες σε επίπεδο κοινότητας.(αύξηση επιπέδων εθισμού σε ναρκωτικά , αλκόολ και καπνού). Όλα αυτά είναι επιβαρυντικοί παράγοντες διαβίωσης σε

ένα νοικοκυριό που τις ευθύνες επωμίζεται το γυναικείο φύλο και που οδηγούν στο άνοιγμα της ψαλίδας της έμφυλης ανισότητας.

Όλα τα παραπάνω φανερώνουν ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των χωρών, η διάσταση του φύλου δεν έχει εφαρμοστεί στο σχεδιασμό της πολιτικής και της εφαρμογής της πολιτικής για την κρίση. Οι πολιτικές λιτότητας μείωσαν δραστικά το κράτος πρόνοιας το οποίο στήριζε οικονομικά –μέσω της οικογένειας- και επιδοτούσε την φροντίδα των παιδιών και των υπερηλίκων . Μειώνοντας την στήριξή του στις ευπαθείς αυτές ομάδες (υπερήλικες-παιδιά) μετέφερε την ευθύνη της φροντίδας τους στις γυναίκες.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άνιση κατανομή των βαρών ανάμεσα στα δύο φύλα, με τις γυναίκες να είναι αυτές οι οποίες είναι πιο ευάλωτες στις πολιτικές λιτότητας οι οποίες στήριζαν το εισόδημά τους στο μισθό τους αλλά και στα επιδόματα που προέρχονταν από το κράτος πρόνοιας. Μάλιστα, όχι μόνο η οπτική του φύλου δεν λήφθηκε υπόψη, αλλά από πολιτικής σκοπιάς, η μεγαλύτερη αρνητική συνέπεια της κρίσης είναι ότι έβαλε στο περιθώριο τον στόχο της ισότητας των φύλων.

Σε αρκετές χώρες από αυτές στις οποίες επιβλήθηκαν πολιτικές λιτότητας, εκτός από φαινόμενα ακύρωσης ή αντιστροφής πολιτικών που προωθούσαν την ισότητα των φύλων, σημειώθηκε ακόμα και συρρίκνωση των κρατικών φορέων και θεσμών άσκησης πολιτικής ισότητας των φύλων. (Commission, 2013:206). Από την άλλη πλευρά, είναι ενθαρρυντικό ότι, παρά την αναβίωση συντηρητικών και εθνικιστικών ιδεολογιών σε πολλές οικονομικά αναπτυγμένες χώρες τα τελευταία χρόνια, δεν φαίνεται αυτή η δυσμενής εξέλιξη να οδηγεί προς το παρόν σε μεταστροφή της προσήλωσης των γυναικών στον στόχο της ανεξαρτησίας και αυτονομίας τους μέσω της αμειβόμενης εργασίας (Καραμεσίνη & Rubery, 2015: 295-300).

Η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης ύστερα από μελέτη την οποία διεξήγαγε για τις επιπτώσεις της κρίσης στις σχέσεις των φύλων σημειώνει δέκα σημεία στα οποία θα πρέπει να σταθούν οι πολιτικοί υπεύθυνοι. Τα σημεία αυτά συνοπτικά είναι τα ακόλουθα:

1. Να επανεξεταστούν οι δείκτες για την ισότητα των φύλων. Η εμφανής βελτίωση στις περισσότερες παραμέτρους για τις σχέσεις των δύο φύλων, παρά την επιδείνωση των

συνθηκών εργασίας, των μισθών και της ανεργίας για τους άνδρες και για τις γυναίκες εγείρουν το ερώτημα εάν οι δείκτες καταγράφουν ορθά τις τάσεις στην ισότητα των φύλων, ιδίως κατά τη διάρκεια των περιόδων ύφεσης.

2. Να ενθαρρύνονται τα κράτη- μέλη να συμπεριλαμβάνουν στο προϋπολογισμό τους πολιτικές για την προστασία της ισότητας των φύλων και σχέδια αποκατάσταση των ισορροπιών μετά της κρίση.
3. Να παρακολουθούνται στενά οι επιδράσεις και ιδίως οι αρνητικές επιδράσεις των πολιτικών δημοσιονομικής εξυγίανσης στο κράτος πρόνοιας και τις δημόσιες υπηρεσίες.
4. Να δρομολογηθούν και να υποστηριχτούν πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην αύξηση του επιπέδου χρηματοοικονομικής παιδείας μεταξύ των γυναικών και του πληθυσμού γενικότερα. Παράλληλα, να διασφαλιστεί η γυναικεία εκπροσώπηση σε βασικούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς των ευρωπαϊκών μηχανισμών. Αυτή η κρίση έχει καταστήσει σαφές κατά πόσο οι πολιτικές αποφάσεις που συνδέονται παραδοσιακά με τις γυναίκες, όπως η ευημερία, η σχολική φοίτηση ή η συμφιλίωση, εξαρτώνται από τις μακροοικονομικές και οικονομικές αποφάσεις τις οποίες παραδοσιακά αποκλείονταν οι γυναίκες.
5. Να αντιμετωπιστεί το δυσανάλογο βάρος της ευελιξίας της απασχόλησης στους νέους. Αυτό περιλαμβάνει τον επανασχεδιασμό των συνήθων αντικυκλικών πολιτικών, όπως τα προγράμματα σύντομης απασχόλησης και τα προγράμματα επιδομάτων ανεργίας.
6. Να ενθαρρυνθούν τα μέτρα στήριξης του εισοδήματος με βάση το φύλο. Οι κοινωνικές δαπάνες και οι φορολογικές δαπάνες θα πρέπει να επικεντρωθούν στην οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών ως κεντρικό μέλημα, ιδίως εάν αποσκοπούν στην μείωση της φτώχειας τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών.
7. Να διοχετευτούν οι δαπάνες, με τέτοιο τρόπο που να προάγεται η ποιότητα των υπηρεσιών και όχι οι παροχές σε χρήμα. Αυτό θα διασφαλίσει ισοσκελισμένες επιπτώσεις των προγραμμάτων λιτότητας και θα μειώσει το βάρος των ευθυνών φροντίδας το οποίο βαρύνει παραδοσιακά τις γυναίκες.

8. Να ενισχυθεί το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και να επανεξετάσει τις διαδικασίες του. Σε πολλές χώρες στο Νότιο και στην Ανατολική Ευρώπη η απασχόλησης των γυναικών είναι χαμηλή. Στις χώρες αυτές, η ύφεση και η δημοσιονομική εξυγίανση μειώνουν την ευημερία, τη συμφιλίωση και την ισότητα. Στις χώρες αυτές, το ΕΚΤ αποτελεί σημαντική πηγή πόρων για την αντιστάθμιση των περικοπών και τη διατήρηση του στόχου απασχόλησης για το 2020.
9. Να αυξηθούν οι παρεμβάσεις και η ευαισθητοποίηση του κοινού σε περιπτώσεις παραβιάσεων δικαιωμάτων μητρότητας και άδειας. Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων μητρότητας ή γονικού δικαιώματος ενδέχεται να είναι συχνότερες στις μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις λόγω υψηλότερου κόστους οργανισμού. Οι ειδικές ανάγκες και οι περιορισμοί των επιχειρήσεων αυτών θα πρέπει να αντιμετωπιστούν, όχι μόνο κατά την περίοδο της κρίσης, αλλά και γενικότερα.
10. Να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της κακής ενσωμάτωσης των μετακινούμενων εργαζομένων και των μεταναστών, ιδίως των ανδρών. (Commission, The impact of the economic crisis on the situation of women and men and on gender equality policies, 2013: 206-208)

Συνοπτικά, οι χώρες θα πρέπει να επανεξετάσουν και να χαρτογραφήσουν τις άμεσες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης για τις γυναίκες και για τις σχέσεις των δύο φύλων. Η διασφάλιση των πολιτικών πρόνοιας και η προστασία της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και της υγείας και για τα δύο φύλα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα για τις πολιτικές αντιμετώπισης οικονομικών προβλημάτων και της ύφεσης της οικονομίας.

Παράρτημα

ΔΕΔΟΜΕΝΑ

GINI
coefficient
(Eurostat)

Last update 25.04.17

Extracted on 07.08.17

GEO/TIME	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	28.3	26.1	28	27.8	26.3	27.5	26.4	26.6	26.3	26.5
Bulgaria	:	:	:	31.2	35.3	35.9	33.4	33.2	35	33.6
Czech Republic	:	:	26	25.3	25.3	24.7	25.1	24.9	25.2	24.9
Denmark	24.8	23.9	23.9	23.7	25.2	25.1	26.9	26.9	26.6	26.5
Germany	:	:	26.1	26.8	30.4	30.2	29.1	29.3	29	28.3
Estonia	:	37.4	34.1	33.1	33.4	30.9	31.4	31.3	31.9	32.5
Ireland	30.6	31.5	31.9	31.9	31.3	29.9	28.8	30.7	29.8	30.5
Greece	34.7	33	33.2	34.3	34.3	33.4	33.1	32.9	33.5	34.3
Spain	:	31	32.2	31.9	31.9	32.4	32.9	33.5	34	34.2
France	:	28.2	27.7	27.3	26.6	29.8	29.9	29.8	30.8	30.5
Croatia	:	:	:	:	:	:	:	31.6	31.2	30.9
Italy	:	32.9	32.7	32.1	32	31.2	31.8	31.7	32.5	32.4
Cyprus	:	:	28.7	28.8	29.8	29	29.5	30.1	29.2	31
Latvia	:	:	36.2	38.9	35.4	37.5	37.5	35.9	35.1	35.7
Lithuania	:	:	36.3	35	33.8	34.5	35.9	37	33	32
Luxembourg	27.6	26.5	26.5	27.8	27.4	27.7	29.2	27.9	27.2	28
Hungary	:	:	27.6	33.3	25.6	25.2	24.7	24.1	26.9	27.2
Malta	:	:	27	27.1	26.3	28.1	27.4	28.6	27.2	27.1
Netherlands	:	:	26.9	26.4	27.6	27.6	27.2	25.5	25.8	25.4
Austria	27.4	25.8	26.3	25.3	26.2	27.7	27.5	28.3	27.4	27.6
Poland	:	:	35.6	33.3	32.2	32	31.4	31.1	31.1	30.9
Portugal	:	37.8	38.1	37.7	36.8	35.8	35.4	33.7	34.2	34.5
Romania	:	:	:	:	38.3	35.9	34.5	33.5	33.5	34
Slovenia	:	:	23.8	23.7	23.2	23.4	22.7	23.8	23.8	23.7
Slovakia	:	:	26.2	28.1	24.5	23.7	24.8	25.9	25.7	25.3
Finland	:	25.5	26	25.9	26.2	26.3	25.9	25.4	25.8	25.9
Sweden	:	23	23.4	24	23.4	24	24.8	24.1	24.4	24.8
United Kingdom	:	:	34.6	32.5	32.6	33.9	32.4	32.9	33	31.3
Iceland	:	24.1	25.1	26.3	28	27.3	29.6	25.7	23.6	24
Norway	26.6	25.2	28.2	29.2	23.7	25.1	24.1	23.6	22.9	22.5
Switzerland	:	:	:	:	30.4	31.1	30.7	29.6	29.7	28.8

Δείκτης GEI
(UNDP)
Πηγή: (EIGE: Gender
Equality Index 2015
Measuring gender equality
in the European Union
2005-2012, 2015)

	2005	2010	2012
SE	72.8	74.4	74.2
ND	63.6	69.1	68.5
UK	62	58.9	58
AT	50.5	49.1	50.2
EE	45.3	49.7	49.8
MT	43.4	45.3	46.9
CY	38.5	42.6	46.8
HR	41.6	40.1	39.8
BG	42.3	38.1	38.5
PT	37.5	40.1	37.9
BEL	55.6	58.3	58.2
CZE	40.3	42.1	43.8
DNK	71.1	72.7	70.9
FIN	70	71.4	72.7
FRA	52.5	55.9	55.7
DEU	49.7	49.9	55.3
GRC	38.2	39.8	38.3
HUN	37.2	42	41.6
IRL	50.8	55.1	56.5
ITA	34.6	39.6	41.1
LUX	53.7	50.1	55.2
POL	42.7	43	43.7
PRT	37.4	40.1	37.9
SVK	52.7	53.9	57.3
ESP	48.7	53.7	53.6
LVA	44	45.3	46.9
LTU	42.6	42.2	40.2
SK	41.5	39.8	36.5
RO	36	35	33.7

People at risk
of poverty or
social
exclusion by
age and sex
(Table 7)

Last update 01.08.17
07.08.17
Extracted on Eurostat
Source of data

GEO	SEX	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	Males	21.8	20.3	21.4	20	19.9	19.1	18.5	20	20.4	20.9
	Females	24.9	22.9	23.7	23.1	23.1	22.4	21.8	21.7	21.5	22.3
Bulgaria	Males	:	:	:	60.5	59.4	43	44.1	47.3	47.7	47.6
	Females	:	:	:	62.1	61.9	46.4	48.1	50.9	50.5	50.9
Czech Republic	Males	:	:	17.8	16.6	14.2	13.3	12.3	12.7	13.7	13.7
	Females	:	:	21.4	19.4	17.4	17.2	15.7	16	16.9	16.9
Denmark	Males	16.1	15.8	16.2	15.5	15.9	15.7	17	17.7	17.2	17.4
	Females	17.7	17.2	18.3	17.9	17.7	17	18.2	19	18	17.5
Germany	Males	:	:	17	18.9	18.8	18.5	18.8	18.6	18.5	18.1
	Females	:	:	19.7	21.3	22.3	21.6	21.2	20.9	21.3	21.1
Estonia	Males	:	25	24.3	20	19.4	18.9	21.1	21.5	23.2	22.3
	Females	:	27.4	27.3	23.7	24.2	24.3	25.5	22	22.9	24.4
Ireland	Males	23.1	22.7	24.1	22	21.6	22.7	25	26.5	29	30
	Females	25.7	26.9	25.9	24.6	24.6	24.7	26.4	28.1	29.8	30.7
Greece	Males	31.1	28.6	27.1	27.5	26.8	26.3	26.1	26	29.6	33.9
	Females	34.7	33	31.6	31.1	29.9	29.8	29	29.3	32.3	35.2
Spain	Males	:	23.8	23.1	22.6	21.9	22.4	23.8	25.5	26.1	27.3
	Females	:	26.1	25.6	25.5	24.6	25.1	25.6	26.7	27.4	27.2
France	Males	:	18.7	17.6	17.3	18	17.3	17.1	18.4	18.6	18.4
	Females	:	21	20	20.3	20	19.7	19.7	19.9	19.9	19.6
Croatia	Males	:	:	:	:	:	:	:	30.1	31.7	31.8
	Females	:	:	:	:	:	:	:	32.1	33.4	33.3
Italy	Males	:	24.4	23.5	23.8	23.8	23.5	22.9	23.1	26.3	27.8
	Females	:	28	27.6	27.9	28	27.4	26.7	26.8	29.8	31.9
Cyprus	Males	:	:	23.9	23.3	22.7	20.5	20.9	22.8	22.8	25.1
	Females	:	:	26.7	27.4	27.6	25.9	26	26.3	26.4	29
Latvia	Males	:	:	43.3	39	32.3	31.4	36	37.6	39.9	35.5
	Females	:	:	48.7	44.8	37.4	36.6	39.4	38.6	40.3	36.8
Lithuania	Males	:	:	38.9	33.9	26.3	25.9	27.5	33.7	33	31.4
	Females	:	:	42.9	37.7	30.9	30.4	31.4	34.2	33.3	33.4
Luxembourg	Males	13.8	14.9	16.2	15.8	15	14.2	16	16.5	15.6	17.3
	Females	17.7	17.2	18.3	17.1	16.9	16.7	19.6	17.7	18	19.4
Hungary	Males	:	:	31.3	31.1	28.6	27.3	29.1	29.4	31.1	32.9
	Females	:	:	32.8	31.8	30.1	29	30	30.3	32	34
Malta	Males	:	:	18.9	17.9	18.6	18.7	19.1	20.1	20.9	21.9
	Females	:	:	22	21.1	20.9	21.5	21.6	22.4	23.2	24.3
Netherlands	Males	:	:	15.6	14.6	14.6	14.3	14.3	14.1	14.9	13.6
	Females	:	:	17.7	17.4	16.9	15.5	15.9	16	16.6	16.3
Austria	Males	15	16.1	15.8	15.7	14.5	18.9	17.6	17.3	17.9	17.3
	Females	16.4	19.6	19	19.7	18.9	22.3	20.5	20.5	20.3	19.6
Poland	Males	:	:	44.7	39	33.5	29.9	27	27	26.6	26.1
	Females	:	:	45.8	40	35.1	31.2	28.6	28.5	27.7	27.3
Portugal	Males	:	26	25.2	23.9	24	25	24	24.8	23.8	24.6

	Females	:	28.8	26.9	26	26	26.8	25.8	25.8	25.1	25.9
Romania	Males	:	:	:	:	46.1	43	41.8	40.5	39.9	42.5
	Females	:	:	:	:	48	45.3	44.2	42.4	41.9	43.8
Slovenia	Males	:	:	16.4	15.3	15	16.6	15.1	16.5	17.4	18.3
	Females	:	:	20.5	18.8	19.2	20.3	19.1	20.1	21.1	20.8
Slovakia	Males	:	:	30.7	25.6	19.4	18.9	18	19.6	19.5	19.7
	Females	:	:	33.2	27.6	23.1	22	21.1	21.6	21.7	21.3
Finland	Males	:	16.3	16.2	16.3	15.8	15.9	15.8	16	17.3	17
	Females	:	18	18.1	17.9	19	18.9	17.9	17.7	18.5	17.4
Sweden	Males	:	15.8	13.4	15.9	13.6	13.7	14.4	13.4	14.2	14.1
	Females	:	18	15.4	16.7	14.2	16.1	17.5	16.7	18	17.2
United Kingdom	Males	:	:	23.6	22.1	21.1	21.7	21.1	22.1	21.4	23.4
	Females	:	:	25.9	25.4	24.1	24.7	22.8	24.2	24.1	24.9
Iceland	Males	:	13.3	13.1	11.6	11.5	11	10.7	13.5	13.3	12.6
	Females	:	14.2	13.5	13.4	14.5	12.6	12.6	14	14.1	12.8
Norway	Males	11.1	14.5	14.9	15.2	14.7	13.1	13.7	13.8	13.5	12.9
	Females	14.7	17.2	17.4	18.4	18.3	16.8	16.8	15.9	15.5	14.5
Switzerland	Males	:	:	:	:	16.4	16	16	15.6	15.6	15.9
	Females	:	:	:	:	19.4	20.1	19.7	18.6	18.7	19.2
FYROM	Males	:	:	:	:	:	:	:	47.5	51	50.3
	Females	:	:	:	:	:	:	:	47	49.9	50.4

Gender pay gap (Table 8)

Last update 08.03.17

Extracted on 07.08.17

Source of data Eurostat

UNIT Percentage

NACE_R2:
Industry,
construction
and services
(except
activities of
households as
employers and
extra-
territorial
organizations
and bodies)

GEO	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Austria	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Belgium	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bulgaria	10.6	11.4	12.5	12.3	12.2	14	12.7	12.9	14.2
Switzerland	:	18.4	18.4	17.9	17.9	18.4	18.5	:	17.7
Cyprus	21.7	19.6	18	16.6	16.1	15.5	14.9	14.4	14
Czech Republic	23.3	25.4	25	20.9	21.8	21.7	21.3	21.6	21.5
Germany	:	:	:	20.8	20.9	21.5	20.8	21.1	20.8

Denmark	17.3	15.1	15.7	15.5	16	16.4	16.2	15.7	14.6
Estonia	29.5	26.6	25.4	26.1	25.8	28.2	28.2	26.4	25
Greece	:	:	:	15	:	:	:	:	:
Spain	:	15.4	15.8	15.3	16.8	17.8	17.2	14	14
Finland	20.1	20.2	20.3	20	18.6	18.8	18.5	18.2	17.1
France	:	:	:	15.5	15	15	15.2	15.4	15.7
Croatia	:	:	:	5.5	3.3	3.1	10.4	10.7	:
Hungary	16.1	16.7	15.5	15.9	15.9	17	15.8	13.7	12.9
Ireland	17.6	12.5	12.3	13.3	13.1	12.6	13.1	14.1	:
Iceland	23.4	20.5	18	17.5	17.5	17.2	18.5	16.4	17
Italy	:	:	:	:	:	:	:	7.4	:
Lithuania	21.2	20.5	15	14.3	11.3	11.4	11.5	12.4	13
Luxembourg	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Latvia	:	:	:	13.2	12	13	14.2	15.8	15.1
FROM	:	:	:	:	:	:	:	8.3	:
Malta	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Netherlands	19.7	19.3	18.9	18	18	17.2	16.2	15.8	15.2
Norway	:	:	:	16.7	16.2	14.9	15.6	:	14.7
Poland	14.2	11.1	8	4.9	5.9	6.8	7.3	7.7	7.7
Portugal	:	:	0	:	:	:	:	:	:
Romania	10.5	6.9	6.7	8.4	9	6.1	3.7	3.4	4.7
Sweden	14.5	15.3	15	15.6	15.2	15.1	14.2	13.5	13.4
Slovenia	4.9	4.1	-0.3	0.7	2.8	4.4	5.8	6.6	7.5
Slovakia	22.7	20.4	21.7	19.6	19.9	20.8	18.7	19.8	19.7
United Kingdom	20.8	21.3	20.4	19.3	19.4	20.8	20.1	20.6	20.4

Employment by sex and economic activity (Table 9)

Last update 20.12.16

Extracted on 07.08.17

Source of data Eurostat

SEX Males and Females
AGE From 15 to 64 years

NACE_R1: Total - all NACE activities

UNIT Thousand

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	Males	2,268.90	2,321.40	2,349.70	2,335.80	2,419.80	2,435.90	2,411.40	2,405.40	2,408.00	2,431.30
	Females	1,738.10	1,761.20	1,829.20	1,834.50	1,893.00	1,977.30	1,977.60	2,023.00	2,010.50	2,020.00
Bulgaria	Males	1,395.10	1,451.50	1,486.40	1,539.70	1,642.00	1,713.10	1,703.90	1,595.00	1,512.40	1,467.90
	Females	1,271.10	1,289.50	1,316.10	1,368.50	1,457.20	1,525.50	1,510.10	1,397.40	1,354.20	1,348.00

Czech Republic	Males	2,618.10	2,583.10	2,634.00	2,675.90	2,728.90	2,793.90	2,786.60	2,710.50	2,707.80	2,703.50
	Females	2,036.20	2,013.00	2,019.50	2,053.80	2,074.10	2,096.60	2,086.30	2,042.00	2,051.00	2,056.10
Denmark	Males	1,430.00	1,420.10	1,423.20	1,441.30	1,461.50	1,458.60	1,436.10	1,367.90	1,368.00	1,361.80
	Females	1,215.80	1,233.80	1,250.90	1,284.80	1,294.40	1,303.80	1,310.30	1,273.00	1,254.60	1,252.40
Germany	Males	:	:	19,319.5 0	19,587.3 0	19,945.2 0	20,314.8 0	20,316.0 0	19,752.2 0	19,951.0 0	20,228.6 0
	Females	:	:	16,181.1 0	16,410.2 0	16,748.5 0	17,062.8 0	17,232.3 0	17,166.4 0	17,456.3 0	17,599.2 0
Estonia	Males	284	286.8	285.4	312.1	319.3	327.9	289.3	248	287.5	291.6
	Females	282.7	290.7	296.1	306.6	305.7	302.5	298.6	281.6	275.9	289.2
Ireland	Males	1,010.40	1,038.20	1,070.90	1,130.30	1,176.20	1,174.80	1,058.80	981.8	951.6	938.2
	Females	738.3	763.1	801.8	837.2	892	924.9	892.8	864.8	844.6	838.9
Greece	Males	2,622.90	2,630.10	2,657.70	2,680.70	2,691.00	2,709.20	2,661.90	2,586.30	2,400.10	2,180.20
	Females	1,587.00	1,628.40	1,659.30	1,714.80	1,732.90	1,769.10	1,797.40	1,774.20	1,683.00	1,541.70
Spain	Males	10,469.3 0	10,731.8 0	11,171.0 0	11,541.9 0	11,823.1 0	11,917.3 0	10,811.2 0	10,285.0 0	10,116.8 0	9,604.60
	Females	6,514.80	6,929.80	7,425.80	7,895.70	8,300.60	8,555.80	8,324.00	8,221.30	8,161.00	8,010.90
France	Males	13,178.1 0	13,191.2 0	13,164.7 0	13,189.0 0	13,292.9 0	13,485.8 0	13,405.9 0	13,292.1 0	13,354.7 0	13,245.3 0
	Females	11,335.3 0	11,284.3 0	11,529.8 0	11,562.9 0	11,810.9 0	12,128.6 0	12,086.7 0	12,106.4 0	12,045.0 0	12,130.2 0
Croatia	Males	:	:	:	:	930.2	932.5	932.3	904.2	867.1	826.7
	Females	:	:	:	:	718.1	730.8	754.4	757	721.2	678.8
Italy	Males	13,319.4 0	13,108.1 0	13,219.3 0	13,359.7 0	13,339.3 0	13,380.8 0	13,217.6 0	13,060.0 0	13,010.4 0	12,805.7 0
	Females	8,149.80	8,609.70	8,700.00	8,833.40	8,849.30	9,099.50	9,046.60	8,969.70	9,146.20	9,224.60
Cyprus	Males	:	:	188.6	189	198	200.1	193.4	193.9	200.5	192.9
	Females	:	:	146	151.9	162.6	168	171.2	179.6	186	182.1
Latvia	Males	477.7	469.7	476	490.7	500.1	511.6	443.3	371.7	395.8	400.9
	Females	452.5	457.5	444.6	464.1	480.7	505.6	481.8	436.1	421.3	425.2
Lithuania	Males	681.9	696	705.4	699.7	701.8	703.2	631.8	554.6	576.4	585.4
	Females	679.1	681.7	686	694.9	697	682.2	673.6	643.8	630.4	637.1
Luxembourg	Males	110.6	110.8	112.3	110.8	113.2	113.2	119.7	122.5	127.9	128.1
	Females	75.6	77.2	80.9	84.2	89.2	84.6	92.1	94.7	97.5	101.6
Hungary	Males	2,075.50	2,089.10	2,079.70	2,089.40	2,099.30	2,059.30	1,997.60	1,934.40	1,950.30	1,977.90
	Females	1,761.40	1,776.60	1,766.90	1,781.40	1,762.20	1,727.40	1,707.20	1,713.60	1,703.10	1,722.50
Malta	Males	101.9	103.3	102.7	105.5	103.9	104.8	105.1	104.2	105.5	105.4
	Females	46.1	44.4	46.9	44.6	48.1	50.9	51.8	55.2	58	61
Netherlands	Males	4,468.10	4,432.70	4,376.20	4,412.60	4,505.50	4,552.00	4,561.20	4,398.50	4,359.40	4,364.10
	Females	3,566.40	3,534.80	3,557.20	3,640.70	3,724.90	3,833.40	3,925.00	3,772.20	3,753.20	3,772.00
Austria	Males	2,044.00	1,948.60	1,967.10	1,993.50	2,044.60	2,081.00	2,051.50	2,046.20	2,067.00	2,083.50
	Females	1,671.60	1,631.10	1,675.50	1,701.50	1,745.50	1,790.40	1,817.10	1,828.40	1,850.00	1,869.20
Poland	Males	7,093.70	7,192.50	7,465.40	7,624.20	8,088.80	8,426.50	8,494.20	8,244.20	8,343.20	8,359.20
	Females	5,991.60	6,000.80	6,033.80	6,216.60	6,521.10	6,850.90	6,980.60	6,707.00	6,783.70	6,790.40
Portugal	Males	2,572.20	2,556.90	2,524.00	2,533.20	2,525.80	2,550.00	2,471.70	2,399.60	2,331.00	2,209.10
	Females	2,195.10	2,182.50	2,190.50	2,199.00	2,199.20	2,230.70	2,226.70	2,201.40	2,161.30	2,093.50
Romania	Males	4,550.40	4,567.10	4,672.20	4,692.70	4,732.30	4,847.80	4,807.60	4,586.90	4,527.10	4,483.20
	Females	3,694.20	3,718.50	3,827.80	3,902.20	3,865.00	3,831.40	3,822.50	3,479.10	3,541.80	3,527.80

Slovenia	Males	471.2	488.8	498.4	503.4	508.7	519.4	503.7	509.6	490.2	484.2
	Females	397.3	408.8	415.2	419.8	422.4	432.8	437.2	433.3	415.4	423.4
Slovakia	Males	1,143.20	1,151.50	1,193.10	1,265.00	1,293.00	1,333.60	1,336.50	1,259.60	1,270.80	1,291.20
	Females	979.3	966.8	974.7	986.3	1,028.30	1,048.30	1,044.00	1,013.90	1,014.10	1,020.40
Finland	Males	1,174.30	1,175.80	1,184.50	1,211.10	1,216.00	1,255.40	1,225.10	1,194.20	1,217.00	1,215.00
	Females	1,124.50	1,106.40	1,131.80	1,147.10	1,167.10	1,184.10	1,187.70	1,155.60	1,149.70	1,168.40
Sweden	Males	2,152.40	2,147.90	2,159.90	2,217.30	2,280.50	2,322.60	2,275.50	2,245.10	2,308.20	2,303.70
	Females	2,026.10	2,002.70	1,993.70	2,020.70	2,068.70	2,104.90	2,090.60	2,048.30	2,098.00	2,124.60
United Kingdom	Males	14,782.4	14,943.0	15,089.4	15,119.2	15,235.0	15,443.4	15,185.0	14,808.8	15,062.9	15,056.2
	Females	12,633.7	12,835.4	13,015.8	13,151.5	13,131.5	13,360.4	13,291.6	13,241.8	13,309.8	13,303.9
Iceland	Males	75.6	75.3	76.9	82.6	89.4	91	82.2	80.3	78	80.6
	Females	69.3	69.9	71.9	73.2	76.2	75.8	75.5	75.5	77.2	74.9
Norway	Males	1,164.40	1,157.80	1,169.70	1,196.60	1,225.20	1,273.70	1,267.40	1,258.50	1,263.40	1,298.90
	Females	1,047.70	1,047.90	1,053.20	1,077.30	1,109.90	1,158.50	1,169.90	1,154.40	1,169.10	1,181.50
Switzerland	Males	:	:	:	:	:	:	:	2,182.60	2,231.40	2,243.90
	Females	:	:	:	:	:	:	:	1,865.00	1,905.50	1,940.40
FYROM	Males	:	:	:	340.4	343.3	358.1	382.6	376.5	384.1	380.5
	Females	:	:	:	214.3	228	235.2	227.4	232.9	258.7	258.2

Full-time and part-time employment by sex (Tables 10 and 11)

Last update 25.04.17

Extracted on 07.08.17

Source of data Eurostat

SEX Males and Females
AGE From 15 to 64 years

ISCED11: Tertiary education (levels 5-8)

WORKTIME Part-time

UNIT Thousand

		2,003	2,004	2,005	2,006	2,007	2,008	2,009	2,010	2,011	2,012
Belgium	Males	38	43	49	50	45	52	54	61	76	87
	Females	203	231	239	260	256	258	291	279	313	373
Bulgaria	Males	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
	Females	7	:	:	7	:	6	7	:	:	:
Czech Republic	Males	6	5	8	6	8	9	10	16	14	12
	Females	19	21	21	23	24	28	30	40	35	37
Denmark	Males	30	34	34	31	35	34	34	32	32	36
	Females	93	111	115	123	110	111	110	120	123	129

Germany	Males	:	:	311	358	360	347	352	360	386	404
	Females	:	:	1,242	1,281	1,322	1,431	1,465	1,563	1,659	1,717
Estonia	Males	:	:	:	:	:	:	:	6	:	6
	Females	11	14	15	14	14	11	15	15	19	20
Ireland	Males	10	9	11	13	13	16	20	21	25	26
	Females	46	49	57	62	66	81	87	91	97	98
Greece	Males	8	8	11	12	13	12	15	14	16	13
	Females	24	24	28	36	36	36	41	39	35	39
Spain	Males	87	101	175	160	159	147	151	149	159	185
	Females	263	315	514	503	508	510	523	567	585	591
France	Males	190	191	209	207	204	201	192	232	235	225
	Females	750	792	867	904	977	982	1,039	1,054	1,061	1,121
Croatia	Males	:	:	:	:	:	:	5	:	:	:
	Females	:	:	:	:	5	:	:	5	:	:
Italy	Males	51	76	90	86	75	102	107	94	106	124
	Females	159	244	293	320	319	386	393	398	422	469
Cyprus	Males	:	:	1	1	2	1	2	3	3	4
	Females	:	:	7	6	7	7	8	7	10	11
Latvia	Males	:	:	:	:	:	:	:	6	:	7
	Females	9	8	9	:	8	10	12	17	16	17
Lithuania	Males	:	:	6	10	7	6	7	8	8	9
	Females	14	15	12	24	17	18	13	15	23	28
Luxembourg	Males	:	1	1	1	:	:	3	:	:	3
	Females	3	5	7	6	8	8	11	8	10	9
Hungary	Males	9	12	8	6	6	10	10	7	10	14
	Females	14	19	17	15	16	14	18	22	26	32
Malta	Males	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
	Females	:	:	:	:	2	2	2	2	3	3
Netherlands	Males	247	257	264	272	276	284	291	274	298	303
	Females	620	663	711	726	737	788	820	778	816	834
Austria	Males	19	26	21	28	23	30	32	38	33	38
	Females	84	82	85	95	90	101	111	118	113	128
Poland	Males	43	48	48	53	58	65	52	68	69	60
	Females	73	101	105	126	136	136	157	161	173	193
Portugal	Males	9	13	9	8	13	17	16	19	24	28
	Females	21	20	22	27	29	35	32	31	50	51
Romania	Males	6	7	:	:	:	:	:	11	9	:
	Females	4	:	:	:	:	:	:	:	10	10
Slovenia	Males	2	3	3	2	5	2	3	4	4	5
	Females	4	5	5	6	5	6	5	13	10	14
Slovakia	Males	:	:	:	3	3	:	:	3	4	3
	Females	:	5	5	6	6	6	5	6	10	7
Finland	Males	22	19	21	19	22	21	20	25	28	24
	Females	48	54	53	54	56	57	68	70	74	76

Sweden	Males	50	54	54	63	65	77	74	81	79	78
	Females	162	178	181	228	239	259	259	262	279	282
United Kingdom	Males	302	310	348	344	358	383	412	433	519	526
	Females	1,152	1,272	1,220	1,325	1,437	1,486	1,529	1,702	1,817	1,894
Iceland	Males	:	1	:	1	1	1	1	2	1	1
	Females	6	6	6	6	6	5	6	7	6	7
Norway	Males	35	41	40	38	37	41	40	44	46	41
	Females	116	121	128	128	135	134	139	141	146	156
Switzerland	Males	:	:	:	:	:	:	:	117	134	130
	Females	:	:	:	:	:	:	:	297	301	318
FYROM	Males	:	:	:	2	:	3	3	2	4	2
	Females	:	:	:	2	3	3	3	3	4	4

Education

SEX Males and Females
Last update 25.04.17

Extracted on 07.08.17

WORKTIME Full-time
UNIT Thousand d

		2,003	2,004	2,005	2,006	2,007	2,008	2,009	2,010	2,011	2,012
Belgium	Males	661	708	695	730	753	750	801	798	761	806
	Females	484	521	519	529	563	584	617	628	627	587
Bulgaria	Males	279	285	290	292	320	338	337	326	325	315
	Females	407	418	437	443	487	486	486	484	487	476
Czech Republic	Males	353	368	389	398	405	410	444	453	500	516
	Females	228	237	246	270	276	294	319	328	368	404
Denmark	Males	369	385	368	408	339	345	341	348	341	347
	Females	318	306	345	342	291	312	324	310	319	333
Germany	Males	:	:	5,255	4,894	4,942	5,295	5,545	5,568	5,506	5,685
	Females	:	:	2,359	2,198	2,340	2,416	2,739	2,761	2,919	3,041
Estonia	Males	67	72	77	86	84	82	82	69	81	82
	Females	99	108	111	114	116	114	125	118	112	121
Ireland	Males	241	263	278	305	323	334	339	335	337	360
	Females	204	221	243	273	300	309	311	313	317	328
Greece	Males	505	567	558	574	598	606	608	606	608	586
	Females	387	431	431	479	490	517	539	544	548	525
Spain	Males	2,645	2,769	2,954	3,148	3,238	3,363	3,262	3,213	3,288	3,240
	Females	2,115	2,291	2,340	2,611	2,719	2,791	2,808	2,877	2,937	2,933
France	Males	3,039	3,142	3,204	3,295	3,439	3,480	3,639	3,721	3,861	3,942
	Females	2,663	2,614	2,802	2,856	2,943	3,183	3,285	3,369	3,360	3,451
Croatia	Males	:	:	:	:	149	142	138	159	153	151

	Females	:	:	:	:	158	170	177	193	179	180
Italy	Males	1,403	1,482	1,543	1,592	1,659	1,729	1,711	1,717	1,754	1,791
	Females	1,169	1,279	1,310	1,403	1,458	1,614	1,638	1,615	1,645	1,685
Cyprus	Males	:	:	53	55	61	66	61	63	66	69
	Females	:	:	48	53	61	68	67	71	76	77
Latvia	Males	74	73	76	80	85	96	96	82	87	93
	Females	107	107	112	117	137	164	169	142	151	161
Lithuania	Males	141	174	177	164	172	183	182	176	188	180
	Females	210	220	234	231	252	271	273	279	280	284
Luxembourg	Males	19	30	32	28	33	35	47	45	48	52
	Females	9	15	18	18	18	19	25	25	27	29
Hungary	Males	291	367	378	385	380	393	400	387	415	434
	Females	332	388	410	435	427	443	464	465	483	499
Malta	Males	11	13	12	12	15	16	15	16	19	19
	Females	8	9	9	11	11	10	12	13	14	16
Netherlands	Males	983	1,034	1,070	1,054	1,064	1,124	1,138	1,088	1,095	1,113
	Females	343	351	357	386	401	413	437	436	410	426
Austria	Males	342	386	380	367	375	385	387	388	396	412
	Females	209	188	204	192	184	190	199	217	220	232
Poland	Males	1,027	1,135	1,233	1,321	1,425	1,462	1,540	1,655	1,743	1,890
	Females	1,218	1,367	1,492	1,602	1,728	1,867	2,052	2,114	2,259	2,347
Portugal	Males	199	236	255	269	275	280	297	292	325	337
	Females	300	373	373	387	396	405	438	461	479	477
Romania	Males	483	568	589	599	624	688	664	663	715	735
	Females	427	496	519	561	590	655	711	647	708	753
Slovenia	Males	72	79	86	92	91	94	96	102	102	111
	Females	95	97	106	114	122	126	135	128	142	153
Slovakia	Males	148	161	179	212	190	202	208	208	229	222
	Females	144	152	159	163	179	184	204	223	243	256
Finland	Males	351	357	360	360	368	391	383	392	403	399
	Females	395	404	415	422	447	452	453	456	467	480
Sweden	Males	441	443	444	487	507	536	552	562	581	595
	Females	481	488	499	493	504	525	550	552	580	605
United Kingdom	Males	3,843	4,035	4,107	4,211	4,345	4,489	4,500	4,711	4,873	5,122
	Females	2,556	2,685	2,866	2,987	3,113	3,221	3,264	3,472	3,546	3,598
Iceland	Males	17	17	17	17	19	21	20	19	19	19
	Females	15	15	16	16	18	18	21	20	22	22
Norway	Males	300	309	315	312	332	351	344	357	368	385
	Females	230	237	261	275	286	309	325	324	345	356
Switzerland	Males	:	:	:	:	:	:	:	695	690	706
	Females	:	:	:	:	:	:	:	201	209	217
FYROM	Males	:	:	:	53	62	58	60	71	71	76
	Females	:	:	:	44	54	48	52	61	69	68

Early leavers from education and training by sex and labour status (Table 12)

Last update	25.04.17										
Extracted on	07.08.17										
Source of data	Eurostat										
SEX	Males and Females										
WSTATUS	Population										
UNIT	Percentage										
AGE	From 18 to 24 years										
GEO	SEX	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	Males	16.9	15.4	15.3	15.1	13.9	13.4	12.8	13.8	14.9	14.4
	Females	11.6	10.8	10.5	10	10.3	10.6	9.3	10	9.7	9.5
Bulgaria	Males	22.5	22.2	20.6	17.7	15.2	14.1	13.7	12.4	11.2	12.1
	Females	21.3	20.6	20.3	17	14.7	15.5	15.8	12.9	12.6	13
Czech Republic	Males	5.9	6.1	6.1	5.4	5.7	5.8	5.5	4.9	5.4	6.1
	Females	7	6.6	6.3	4.9	4.7	5.4	5.2	4.8	4.4	4.9
Denmark	Males	10.7	10.5	10.5	10.5	16.2	15	14.3	14.1	12.1	10.8
	Females	10	7.1	6.9	7.7	9.5	10	8.1	7.7	7	7.4
Germany	Males	12.9	12.2	13.3	14	13.1	12.4	11.5	12.5	12.5	11.1
	Females	12.8	11.9	13.7	13.4	11.9	11.2	10.7	11	10.7	9.9
Estonia	Males	18.3	20	16.7	19.5	21.4	19.8	17.9	14.4	12.8	13.3
	Females	8.8	7.9	11.2	6.9	7.2	8.3	9.1	7.6	8.4	7.3
Ireland	Males	16.2	16	15.4	15.2	14.9	14.7	14.7	13.4	12.8	11.2
	Females	9.8	10	9.5	9.1	8.6	8.1	8.6	9.6	8.8	8.2
Greece	Males	19.4	17.7	17.1	19.6	18.2	18	17.9	16.4	15.9	13.7
	Females	11.7	11.3	9.5	10.6	10.3	10.6	10.5	10.6	10	8.9
Spain	Males	38.4	39	37	36.7	36.6	38	37.4	33.6	31	28.9
	Females	24.8	25	24.7	23.6	24.7	25.1	24.1	22.6	21.5	20.5
France	Males	14.3	14.2	14.3	14.6	15.2	13.8	14.5	15.3	14.1	13.7
	Females	11.2	10.5	10.6	10.8	10.5	9.9	10.3	10.2	10.4	10
Croatia	Males	9.2	6.2	6	5.3	6.1	5.1	5.5	6.5	5.9	5.7
	Females	6.4	4.6	4.2	4.1	2.9	3.7	4.8	3.8	4	4.4
Italy	Males	26.5	27	25.8	23.8	22.6	22.4	21.8	21.8	20.6	20.2
	Females	19.6	19.2	18.4	17	16.4	16.7	16.2	15.3	14.9	14.3
Cyprus	Males	24.1	27.2	27.2	22.5	19.5	19	15.2	16.2	15.1	16.5
	Females	11.8	14.9	10.4	8.2	6.8	9.5	8.7	9.8	8.1	7
Latvia	Males	21.8	21	19	19.3	20.6	20	17.6	16.7	15.8	14.7
	Females	15.9	10.8	11.8	11.5	10.5	10.8	11	9	7.5	6.3
Lithuania	Males	13.6	11.9	11	11.5	10.1	10.2	11.6	9.8	10	8.1

	Females	9.1	8.6	5.7	6	5.5	4.7	5.8	6	4.6	4.6
Luxembourg	Males	14.3	12.6	17	17.6	16.6	15.8	8.9	8	7.6	10.7
	Females	10.2	12.7	9.6	10.4	8.4	10.9	6.6	6	4.8	5.5
Hungary	Males	12.7	13.6	13.7	13.7	12.5	12.4	12.2	11.5	12.3	12.3
	Females	11.3	11.5	11.3	11.3	10.2	11	10.8	10.1	10.6	11.2
Malta	Males	51.7	44.3	37.4	36.1	34.8	31.1	30.1	29.9	28.8	25.2
	Females	48	39.8	28.3	28.1	25.3	23.2	21.1	17.4	16.3	16.8
Netherlands	Males	15.6	16.4	15.9	15.1	14	14	13.1	12.1	11.1	10.5
	Females	12.9	11.7	11.1	10.1	9.3	8.8	8.6	7.8	7.2	7.2
Austria	Males	8.3	10.5	9.7	10.3	11.5	10.4	8.6	8.4	9	8
	Females	9.8	9.1	8.9	9.8	10.2	9.9	8.9	8.3	8	7.6
Poland	Males	7.6	7.3	6.8	6.9	6.2	6.1	6.6	7.2	7.4	7.8
	Females	4.4	3.9	3.7	3.9	3.8	3.9	3.9	3.5	3.7	3.5
Portugal	Males	48.7	47.6	46.2	46.1	42.8	41.4	35.8	32.4	28.1	26.9
	Females	33.6	30.9	30.2	30.7	30	28.2	25.8	24	17.7	14
Romania	Males	23.6	23.7	20.1	17.8	17.1	15.9	16.1	19.5	19.1	18.5
	Females	21.5	21.1	19.1	18	17.4	16	17.2	19	17.2	16.9
Slovenia	Males	6.6	6	6.5	7.1	5.8	7.2	7.2	6.4	5.7	5.4
	Females	2.4	2.5	3.2	4	2.2	2.6	3.2	3.3	2.5	3.2
Slovakia	Males	5.7	7.3	6.7	7.3	7.2	7.1	5.7	4.6	5.4	6
	Females	4.8	6.3	5.9	5.8	5.8	4.9	4.1	4.9	4.6	4.6
Finland	Males	12	12.5	12.4	11.8	11.2	12.1	10.7	11.6	11.2	9.8
	Females	8.2	7.5	8.2	7.8	7.2	7.7	9	9	8.4	8.1
Sweden	Males	10.2	10.6	11.9	10.1	9.5	9	8	7.5	7.8	8.5
	Females	8.1	7.8	9.7	7.1	6.5	6.8	6	5.5	5.4	6.3
United Kingdom	Males	12.6	12.9	12.6	12.3	17.6	18.2	16.9	15.6	16.1	14.5
	Females	11.6	11.2	10.5	10.2	15.6	15.6	14.5	13.9	13.8	12.2
Iceland	Males	23	28.3	29.7	29	27.2	26.2	25.1	26	22.2	23.6
	Females	17.4	21.4	19.8	21.8	18.7	22.4	17.4	19	17.1	16.5
Norway	Males	7.7	5.2	5.3	22.5	22.7	21	21.8	21.4	19.9	17.6
	Females	5	4.1	4	13.1	14.1	12.9	13.4	13.2	13.1	11.9
Switzerland	Males	10.4	9.9	10	10.7	8.5	7.8	8.8	6.1	6.8	5.7
	Females	9.1	9.1	9.3	8.4	6.7	7.5	9.4	7	5.7	5.3
FYROM	Males	:	:	:	19.9	17.9	17.6	14.1	13.7	11.9	11.1
	Females	:	:	:	25.9	22	21.7	18.5	17.5	15.2	12.3

Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex and educational attainment level (Table 13)

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	Males	7	8.7	8.2	7.7	7.2	6.7	6.6	7.2	7	6.5

	Females	6.9	8.5	8.5	7.9	7.6	7.5	7.5	7.6	7.8	7.3
Bulgaria	Males	1.1	1.2	1.3	1.6	1.7	1.5	1.4	1.5	1.5	1.7
	Females	1.4	1.3	1.2	1.5	1.6	1.6	1.7	1.7	1.6	1.8
Czech Republic	Males	4.8	5.5	5.2	5.6	5.8	8	6.9	7.6	11.4	10.8
	Females	5.4	6	5.9	6	6.1	8.1	7.3	8	11.9	11.4
Denmark	Males	21	22.1	23.6	24.6	23.9	24.8	25.3	26	25.6	25.4
	Females	27.4	29.1	31.2	33.8	34.4	35.3	37.3	39.2	39	37.8
Germany	Males	6.4	7.8	8	7.7	8	8.2	8.1	7.9	7.9	8.1
	Females	5.6	7	7.4	7.2	7.6	8	7.9	7.7	7.8	7.8
Estonia	Males	5.1	5.4	4.5	4.3	4.5	6.6	7.5	8.6	9.2	10.7
	Females	8.3	7.6	7.3	8.5	9.3	12.5	13.3	13.1	14.5	14.8
Ireland	Males	5.1	5.1	6.2	6	6.3	6	5.8	6.6	6.7	7
	Females	6.8	7.1	8.6	8.8	9.1	8.2	7.2	7.5	7.5	7.7
Greece	Males	2.6	1.8	2	2.2	2.4	3	3.5	3.4	2.9	3.5
	Females	2.7	1.8	1.8	2	2.4	3.3	3.5	3.2	2.6	3
Spain	Males	4.4	4.3	9.8	9.6	9.6	9.7	9.8	10.3	10.3	10.2
	Females	5.3	5.3	11.7	12	11.9	11.8	11.8	12.1	12.1	12.1
France	Males	6.7	5.8	5.6	5.9	5.6	5.6	5.2	4.5	5.1	5.4
	Females	7	6.1	6.2	6.8	6.6	6.4	6.1	5.4	5.9	6
Croatia	Males	1.8	1.8	2	3.3	2.5	2.4	3.2	3	2.9	2.9
	Females	1.9	2	2.1	2.9	3.3	2.9	2.9	3	3.3	3.7
Italy	Males	4.2	5.9	5.4	5.7	5.8	6	5.7	5.9	5.3	6.1
	Females	4.8	6.7	6.2	6.5	6.5	6.6	6.4	6.5	6.1	7
Cyprus	Males	7.1	9	5.4	6.8	8.5	8.6	8.4	7.9	7.7	7.4
	Females	8.5	9.6	6.3	8	8.9	9	8.2	8.2	7.9	8
Latvia	Males	5.3	5.7	4.8	4.5	4.8	4.4	3.7	3.6	4.1	6.2
	Females	9.8	10.8	10.6	9.7	9.4	9.2	7.3	7	6.5	8.1
Lithuania	Males	2.8	4.3	4.3	3.1	3.7	3.7	3.7	3.5	4.5	4.5
	Females	4.7	7.5	7.8	6.8	7.2	6	5.5	5.2	7.3	6.2
Luxembourg	Males	6.8	9.5	8.5	7.7	6.8	7.8	13.8	12.9	14.5	14.3
	Females	6.1	10.1	8.5	8.9	7.6	9.6	13.7	14.2	13.3	14.1
Hungary	Males	4	3.4	3.2	3.4	3.3	2.9	2.7	2.9	2.8	2.7
	Females	4.9	4.6	4.6	4.6	4.5	3.8	3.4	3.1	3.1	3.1
Malta	Males	4.7	4.8	5.8	5.5	6.3	6.5	6.1	5.9	6.2	6.7
	Females	3.6	3.8	4.7	5.5	5.6	6.2	6.4	6.4	7.1	7.4
Netherlands	Males	16.1	16.1	15.6	15.6	16.5	17.2	16.9	16.4	16.9	16.4
	Females	16.8	16.8	16.1	16.3	17.5	17.7	18	17.7	17.3	17.4
Austria	Males	8.6	11	12.3	12.4	11.7	12.4	12.9	12.8	12.3	13.2
	Females	8.6	12.3	13.6	14.1	14.1	14.2	14.9	14.9	14.6	15.3
Poland	Males	3.9	4.3	4.3	4.3	4.7	4.2	4.3	4.7	3.9	3.8
	Females	4.9	5.7	5.4	5.1	5.5	5.2	5.1	5.7	4.9	5.1
Portugal	Males	2.9	4	4	4	4.3	4.9	6	5.7	10.8	10
	Females	3.4	4.4	4.2	4.3	4.5	5.6	6.8	5.7	12.1	10.9
Romania	Males	1.1	1.5	1.5	1.5	1.4	1.6	1.6	1.3	1.7	1.5

	Females	1.2	1.4	1.6	1.5	1.6	1.9	1.9	1.4	1.5	1.4
Slovenia	Males	12	14.8	13.6	13.9	13.9	12.8	13.1	14.3	13.8	11.6
	Females	14.7	17.6	17.2	16.5	16.3	15.7	16.6	18.5	18.3	16.2
Slovakia	Males	3.5	3.8	4.3	4	3.7	2.8	2.5	2.5	3.5	2.8
	Females	3.9	4.8	5	4.6	4.6	4.4	3.7	3.7	4.6	3.7
Finland	Males	18.6	19.2	19	19.3	19.4	19.3	18.5	18.9	19.9	20.7
	Females	26.2	26.4	26.1	27	27.5	26.9	25.9	27.1	27.7	28.4
Sweden	Males	:	:	13	13.5	13.4	16.3	16.3	18.3	18.7	20.3
	Females	:	:	21.9	24.2	24.7	28.9	28.8	31.3	32	33.9
United Kingdom	Males	23.4	24.9	23.1	22.7	17.1	17.1	17.2	16.9	14.4	14.6
	Females	31.1	33.1	32.1	32.2	23.9	23.9	24.1	23.3	18.2	18
Iceland	Males	25	19.6	21.6	22.4	22.4	20.1	20.4	21.3	23.3	24.2
	Females	34.1	28.9	29.8	33.7	32	30.5	30.1	29.6	29.5	32
Norway	Males	16.2	16.3	16.3	17.5	17.4	18.5	17.1	16.7	17.5	19.1
	Females	18	18.6	19.3	20.7	19.4	21	20	19.8	19.7	21.8
Switzerland	Males	25.3	29.7	27.4	21.7	26.2	27.6	22.8	31.6	31	31.1
	Females	24	27.4	26.5	23.4	27.5	28.2	25	29.6	28.7	28.7
FYROM	Males	:	:	:	2.4	2.9	2.7	3.5	3.4	3.6	4.1
	Females	:	:	:	2.3	3.1	2.8	3.5	3.6	3.5	4

Life expectancy by age and sex (Table 14)

st update 25.04.17

Extracted on 07.08.17

Source of data Eurostat

UNIT Percentage

All

ISCED11

ISCED 2011 levels

Males and

SEX Females

From 25

AGE to 64

years

GEO SEX

2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012

Belgium Males 75.3 76 76.2 76.6 77.1 76.9 77.3 77.5 78 77.8

Females 81.1 81.9 81.9 82.3 82.6 82.6 82.8 83 83.3 83.1

Bulgaria Males 68.9 69 69 69.2 69.5 69.8 70.2 70.3 70.7 70.9

Females 75.9 76.2 76.2 76.3 76.6 77 77.4 77.4 77.8 77.9

Czech Republic Males 72 72.5 72.9 73.5 73.8 74.1 74.3 74.5 74.8 75.1

Females 78.6 79.1 79.2 79.9 80.2 80.5 80.5 80.9 81.1 81.2

Denmark Males 75 75.4 76 76.1 76.2 76.5 76.9 77.2 77.8 78.1

Females 79.8 80.2 80.5 80.7 80.6 81 81.1 81.4 81.9 82.1

Germany	Males	75.8	76.5	76.7	77.2	77.4	77.6	77.8	78	77.9	78.1
	Females	81.3	81.9	82	82.4	82.7	82.7	82.8	83	83.1	83.1
Estonia	Males	66.4	66.7	67.6	67.6	67.5	68.9	70	70.9	71.4	71.4
	Females	77.2	78	78.2	78.6	78.9	79.5	80.3	80.8	81.3	81.5
Ireland	Males	75.7	76.1	76.7	76.9	77.3	77.9	77.8	78.5	78.6	78.7
	Females	80.7	81.1	81.3	81.7	82.1	82.4	82.7	83.1	83	83.1
Greece	Males	76.6	76.6	76.8	77.1	76.9	77.5	77.5	78	78	78
	Females	82	82.2	82.5	82.7	82.5	83	83.3	83.3	83.6	83.4
Spain	Males	76.4	77	77	77.8	77.9	78.3	78.8	79.2	79.5	79.5
	Females	83	83.7	83.6	84.4	84.4	84.6	85	85.5	85.6	85.5
France	Males	75.7	76.7	76.7	77.3	77.6	77.8	78	78.2	78.7	78.7
	Females	82.7	83.8	83.8	84.5	84.8	84.8	85	85.3	85.7	85.4
Croatia	Males	71	71.8	71.7	72.4	72.2	72.3	72.8	73.4	73.8	73.9
	Females	78.1	78.8	78.8	79.3	79.2	79.7	79.7	79.9	80.4	80.6
Italy	Males	77.3	78	78.1	78.6	78.8	78.9	79.1	79.5	79.7	79.8
	Females	82.8	83.7	83.6	84.1	84.2	84.2	84.3	84.7	84.8	84.8
Cyprus	Males	76.8	76.5	76.5	78.1	77.6	78.2	78.5	79.2	79.3	78.9
	Females	81.2	81.8	80.8	82	82.1	82.9	83.5	83.9	83.1	83.4
Latvia	Males	65.3	65.6	64.9	65	65.3	66.5	67.5	67.9	68.6	68.9
	Females	75.7	76	76.3	76.1	76.2	77.5	77.7	78	78.8	78.9
Lithuania	Males	66.4	66.2	65.2	65	64.5	65.9	67.1	67.6	68.1	68.4
	Females	77.7	77.7	77.4	77.1	77.2	77.6	78.7	78.9	79.3	79.6
Luxembourg	Males	74.8	76	76.7	76.8	76.7	78.1	78.1	77.9	78.5	79.1
	Females	80.8	82.4	82.3	81.9	82.2	83.1	83.3	83.5	83.6	83.8
Hungary	Males	68.4	68.7	68.7	69.2	69.4	70	70.3	70.7	71.2	71.6
	Females	76.7	77.2	77.2	77.8	77.8	78.3	78.4	78.6	78.7	78.7
Malta	Males	76.4	77.4	77.3	77	77.5	77.1	77.9	79.3	78.6	78.6
	Females	80.8	81.2	81.4	82	82.2	82.3	82.7	83.6	83	83
Netherlands	Males	76.3	76.9	77.2	77.7	78.1	78.4	78.7	78.9	79.4	79.3
	Females	81	81.5	81.7	82	82.5	82.5	82.9	83	83.1	83
Austria	Males	75.9	76.4	76.6	77.1	77.4	77.7	77.6	77.8	78.3	78.4
	Females	81.5	82.1	82.2	82.8	83.1	83.3	83.2	83.5	83.8	83.6
Poland	Males	70.5	70.6	70.8	70.9	71	71.3	71.5	72.2	72.5	72.6
	Females	78.8	79.2	79.3	79.7	79.8	80	80.1	80.7	81.1	81.1
Portugal	Males	74.2	75	74.9	75.5	75.9	76.2	76.5	76.8	77.3	77.3
	Females	80.8	81.8	81.5	82.5	82.5	82.7	82.8	83.2	83.8	83.6
Romania	Males	67.4	67.8	68.4	69	69.5	69.7	69.8	70	70.8	70.9
	Females	74.8	75.1	75.4	76.1	76.8	77.5	77.7	77.7	78.2	78.1
Slovenia	Males	72.5	73.5	73.9	74.5	74.6	75.5	75.9	76.4	76.8	77.1
	Females	80.3	80.8	80.9	82	82	82.6	82.7	83.1	83.3	83.3
Slovakia	Males	69.8	70.3	70.2	70.4	70.6	70.9	71.4	71.8	72.3	72.5
	Females	77.7	78	78.1	78.4	78.4	79	79.1	79.3	79.8	79.9
Finland	Males	75.1	75.4	75.6	75.9	76	76.5	76.6	76.9	77.3	77.7
	Females	81.9	82.5	82.5	83.1	83.1	83.3	83.5	83.5	83.8	83.7

Sweden	Males	78	78.4	78.5	78.8	79	79.2	79.4	79.6	79.9	79.9
	Females	82.5	82.8	82.9	83.1	83.1	83.3	83.5	83.6	83.8	83.6
United Kingdom	Males	76.2	76.8	77	77.3	77.6	77.7	78.3	78.6	79	79.1
	Females	80.5	81.1	81.3	81.6	81.8	81.8	82.4	82.6	83	82.8
Iceland	Males	79.5	78.9	79.6	79.5	79.6	80	79.8	79.8	80.7	81.6
	Females	82.5	83.2	83.5	82.9	83.4	83.3	83.8	84.1	84.1	84.3
Norway	Males	77.1	77.6	77.8	78.2	78.3	78.4	78.7	79	79.1	79.5
	Females	82.1	82.5	82.7	82.9	82.9	83.2	83.2	83.3	83.6	83.5
Switzerland	Males	78	78.6	78.7	79.2	79.5	79.8	79.9	80.3	80.5	80.6
	Females	83.2	83.8	84	84.2	84.4	84.6	84.6	84.9	85	84.9
FYROM	Males	70.9	71.5	71.6	71.7	71.8	72.4	72.3	72.9	73.1	73
	Females	75.7	75.8	75.9	76.2	75.9	76.5	76.7	77.2	77.2	76.9

Πηγές

- Grebmer, K. v., Nestorova, B., Quisumb, A., Fertziger, R., Fritschel, H., Pandya-Lorch, R., & Yohannes, Y. (2009). *2009 Global Hunger Index The Challenge of Hunger: Focus on Financial Crisis and Gender Inequality*. Dublin, Washington.
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Cambridge: Harvard University Press.
- Atkinson, A. B., & Bourguignon, F. (2000). Handbook of Income Distribution. Στο A. B. Atkinson, & F. Bourguignon, *Introduction*. North Holland.
- Bellu, L. G., & Liberati, P. (2006). *The Inequality Analysis: The Gini Index*. EASYPol. Ανάκτηση από http://www.fao.org/docs/up/easypol/329/gini_index_040EN.pdf
- Commission, E. (2012). *The current situation of gender equality in Greece 2012*. European Union. Ανάκτηση από http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/130911_country-profile_greece.pdf
- Commission, E. (2013). *The impact of the economic crisis on the situation of women and men and on gender equality policies*. Belgium: European Union. Ανάκτηση από http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130410_crisis_report_en.pdf
- Danziger, S., & Taussing, M. K. (1979). The Income Unit and the Anatomy of Income Distribution. *The Review of income and wealth*, 365-375.
- Davies, J., & Shorrocks, A. F. (2000). The distribution of wealth. Στο Atkinson, & Bourguignon, *Handbook of Income Distribution* (σσ. 605-675). Elsevier. Ανάκτηση από <http://econpapers.repec.org/bookchap/eeeeincome/1.htm>
- De Maio, F. (2007). Income inequality measures. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 849-852.
- EIGE. (2015). *Gender Equality Index 2015 Measuring gender equality in the European Union 2005-2012*. Italy: European Institute for Gender Equality.
- Eurostat. (2017, August 01). *Eurostat*. Ανάκτηση από S80/S20 INCOME QUINTILE SHARE RATIO: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/s80s20-income-quintile>
- Karamessini, M., & Rubery, J. (2014). *Women and Austerity: The Economic Crisis and the Future for Gender Equality*. New York: Routledge.
- Kovacevic, M. (2010). *Measurement of Inequality in Human Development-A Review*. United Nations Development Program. Ανάκτηση από http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2010_35.pdf

- Lindstrom, T. (2013). *What are the effects of the financial crisis on Gender Inequality? The case of Greece*. (D. ο. BIDS, Επιμ.) Ανάκτηση από Lunds Universitet: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=3811038&fileOid=3878615>
- Permanyer, I. (2013). Are UNDP Indices Appropriate to Capture Gender Inequalities in Europe? *Social Indicators Research*, 927-950.
- Piketty, T. (2014). *Το Κεφάλαιο στον 21ο αιώνα*. (Παπαδάκη, Μεταφρ.) Αθήνα: Πόλις.
- Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living*. New York: Penguin.
- Townsend, P. (2004). Για μια Αναθεώρηση της Διεθνούς Κοινωνικής Πολιτικής Ενάντια στη Φτώχεια. Στο Μ. Πετμεζίδου-Τσουλουβη, & Χ. Παπαθεοδώρου, *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός* (σσ. 115-158). Αθήνα: Εξάντας.
- Tsiganou, J. (2014). *The impact of Crisis on Gender Inequality: The Greek Case*. Athens: Institute of Social Research- EKKE.
- UNDP. (2010). *Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations*. UNDP. Ανάκτηση από http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf
- UNDP. (2016, July 23). *FAQ - Gender Inequality Index (GII)*. Ανάκτηση από Human Development Reports: <http://hdr.undp.org/en/faq-page/gender-inequality-index-gii>
- Αβδέλα, Ε., Ιγγλέση, Χ., Κλαδούχου, Ε., Λαδά, Α.-Σ., Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ., Μπακαλάκη, Α., . . . Πετρινώτη, Ξ. (2010). *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. (Μ. Β. Καντσά Β, Επιμ.) Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- ΕΛΣΤΑΤ. (2016). *Δελτίο τύπου: Οικονομική ανισότητα, Έρευνα εισοδηματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2015*. Πειραιας: ΕΛΣΤΑΤ.
- Θανοπούλου, Μ. (2003). *Ισότητα Αμοιβών ανδρών και γυναικών στον τουριστικό τομέα. Εμπειρική διερεύνηση της υπάρχουσας κατάστασης και επισημανση προοπτικών*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).
- Καραμεσίνη, Μ., & Rubery, J. (2015). *Γυναίκες και λιτότητα. Η οικονομική κρίση και το μέλλον της ισότητας των φύλων*. Αθήνα: Νήσος.
- Λαμπρινίδης, Γ., Μανιάτης, Θ., Μπασιάκος, Γ., Οικονόμου, Α., Παπαδόπουλος, Μ., & Πασσάς, Κ. (2010). *Εμπειρική Προσέγγιση της Απόλυτης Φτώχειας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων, ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

- Μητράκος, Θ. (2005). Εκτιμήσεις ανισότητας και φτώχειας: στατιστικές τεχνικές και προβλήματα. *18ο Πανελλήνιο Συνέδριο Στατιστικής* (σσ. 267-274). Αθήνα: Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2004). Εννοιολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα στη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας: Τι επίδραση έχουν οι εναλλακτικές παραδοχές και ερμηνείες. Στο *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός* (σσ. 159-201). Αθήνα: Εξάντας.
- Πετμεζίδου. (2004). Ο Διάλογος για την Παγκόσμια Φτώχεια. Στο Μ. Πετμεζίδου-Τσουλουβη, & Χ. Παπαθεοδώρου, *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας.
- Πηλαβάκη, Α. (2014). *Οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις γυναίκες*. Κύπρος: Επιτροπή Ισότητας των Φύλων την Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση (ΕΙΦ). Ανάκτηση από [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/5A8EA302041882A1C22579BA00371ABC/\\$file/%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9A%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%97.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/5A8EA302041882A1C22579BA00371ABC/$file/%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%9A%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%97.pdf)
- ΠΙΚ. (2014). *Η οικονομική κρίση*. Κύπρος: Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου.
- Σπουδές Φύλου και Ισότητας*. (2017, Ιούλιος 23). Ανάκτηση από Σπουδές Φύλου και Ισότητας στις Πολιτικές και Κοινωνικές Επιστήμες. Παντείο Πανεπιστήμιο: <http://www.genderpanteion.gr>